

THE KUPPUSWAMI SASTRI
RESEARCH INSTITUTE,
MADRAS.

Sri Vani Vilas Sanskrit Series

No. 7.

KAMALINI KALAHAMSA

OF

SRI RAJACHUDĀMANĪ DIKSHITA.

SRI RANGAM:

SRI VANI VILAS PRESS.

1917.

Copyright Registered.

[All rights reserved.]

॥ कमलिनीकलहंसम् ॥

दन्तिद्योतिदिवाशदीपाङ्गविशामित्रवंशमुक्ताफलद्वार्षात्पत्रस्वतन्त्रश्रीकृष्ण-
भट्टद्वौकलस्मीभवस्थामिमहृत्तमूत्रविश्वजिदतिराजपाजि श्रीस्वयम् ॥ ७ ॥
रत्नखेटश्रीनिवासदीक्षिततनयेन कामाक्षीगर्भसंभवेन श्रीमद्वे-
नारीभरतीक्षितगुरुवरण्यमद्वज्जलान्मन्थविग्रहपैशाचयेन

श्रीराजचूडामणिदीक्षितेन

विरचितम् ।

श्रीरङ्गस्य

श्रीधोलीबिलासगुद्रावन्नालये

संयुजितम् ।

१९१५.

PREFACE.

THIS is a hitherto unpublished Drama by one Rajachudamani Dikshita who flourished in the first part of the seventeenth century. He was a prolific writer and a sketch of himself and the names of the twenty-four works composed by him are herein given in Sanskrit by Mr. T. N. Kuppuswami Sastrigal, culled from all available sources. His style, it will be observed, is very pleasant reading and we hope to publish, in course of time, some more of his works and thereby popularise him.

We had the help of two Manuscripts, one from Tanjore and another from Madras and in the matter of collating them and editing this work we had the hearty co-operation of Pandit S. Subrahmanya Sastrigal of Tanjore.

J. N. Balasubrahmanyam.

॥ श्रीः ॥

॥ श्रीराजचूडामणिदीक्षितः ॥

भासीद्विश्वविभ्रतवैदुष्यो रक्षिणदेहाभिजनः पद्मसूनीपार-
दृशा पद्मभाषासावैभौमः सामिचिद्विश्वजिदितराजयात्री कर्ता
भावनापुरुषोत्तमाद्यष्टादशरूपकाणाम् , निर्माताः शतकंधरविज-
यादिषष्टिकान्यानाम् , प्रणेता साहित्यसंजीवनाद्यष्टकारग्रन्थानाम् ,
आघाता वेदान्तरत्नावलीवात्तारावलीमध्वविध्वंसनबौद्धविध्वंसन-
मणिदर्पणद्वैतकौस्तुभविधिनिर्णयसर्वसमयसर्वस्वस्तितरङ्गप्रदीपपुस्त-
भङ्गव्याख्यानादीनाम् , परिशुद्धितत्वावबोधार्थनकशास्त्रकरणवि-
चक्षणः, बापोकुपतटाकापहारप्रतिष्ठापकः, भवस्वामिभाष्यकर्तु-
र्भवस्वामिसोमयाजिनः षष्ठः, अनवरतामदायिनः प्रतिदिनप्रवन्द-
परमेश्वरस्य कुण्डलसोमपीथिनः पञ्चमः, भद्रैतथिन्तामणिकर्तुः
कुमारभवस्वामिसोमयाजिनो तप्तः, सोमयाजिनः कुण्डलभट्टस्य
पौत्रः, वैकुण्ठचण्डामणेः परमभागवतस्य भवस्वामिभट्टस्य
सहस्राब्ध पुत्रः, विश्वामिश्रवंशशुक्लामथिः, कुर्क्षुपरिप्राजकार्य-
चरणारविन्दपरिचरणलम्बविद्याधिपत्यः, तप्ताट्टासकल्लद्विद्याचम-
त्कृतवाद्यव्याख्यानांपन्थासकौशलेन शालभूवल्लभेनास्थानीविरचित-
पत्रावलम्बः, मत्तदन्तावलम्ब्यस्तद्विवाप्रदीपशिष्टः, प्रतिभटावर्जन-
विजयतोषितराजस्यपारितोषिकलम्बचरणकटकट्टाचामरादिविक्रयः,
तुण्डरिप्रण्डलान्तर्बैतिसूरसमुद्रामिषानामहारवास्तव्यः, सत्यमङ्गल-
रत्नश्लोत्तर्नीतिवासाभ्वरीति सुशुद्धितामिधानः, शतावधानीत्यपरामि-

धानो भद्राचार्यः पण्डितोत्तमः । यमधिकृत्येहं प्रशंसापद्यमपि
भूयते—

‘विपश्चितामपश्चिमे विषादकेल्लिनिश्चले
सपञ्जित्ययकमेव रत्नलोहपीडिते ।

बृहस्पतिः क जल्पति प्रसर्पति क सर्परा-

दसन्मुखश्च बहुमुखश्चतुर्मुखश्च दुर्मुखः ॥’ इति ।

‘संचारिणी दीपशिखं च रात्रौ

यं यं स्वतीयाय पतिवरा सा ।

मेरेन्द्रमार्गादृ इष प्रपद्ये ।

विवर्णभावं स स भूमिपालः ॥’ (रघु. ६. ६७.)

इति वर्णनात्कालिदासस्य यथा दीपशिखाकालिदास इति,

‘वदयति विततोर्ध्वरश्मिरज्जा-

रश्मिकरे द्विमधाग्नि याति चाक्षम् ।

बहति गिरिरथं विसम्बिषण्टा-

द्वयपरिवाहितवारणेन्द्रलीलाम् ॥ (शिशु. ४. २०.)

इत्यद्विमकरद्विमकनयोर्षण्टाद्वयत्वेन वर्णनान्माद्यस्य यथा षण्टा-
माद्य इति,

‘वत्कुल्लम्बलनलिनीवनावमुष्मा-

दुद्भूतः सरसिजसंभवः परागः ।

वात्याभिविद्यति विवर्तितः समन्ता-

दाधत्तं कनकमयातपत्रच्छमीम् ॥’ (किरात. ९. १९.)

इति परागस्य विवर्तितस्य कनकमयातपत्रच्छमीमाच्छत्रभारवि-
रिति यथा भारवेः,

‘ दक्षिणधनविश्लोकल्लोत्तमवेजिदम्भा-

दयमदयमनङ्गो विश्वविश्वैकजेता ।

भवपरिग्रहकोपत्यक्त्यापः कृपाण-

मममिव विश्वादी उवक्तशक्तिर्न्येनक्ति ॥’

(बालभारते, आदिपर्वणि ११. ६.)

इति वेष्याः कृपाणस्त्रेण वर्णनावमरस्व यथा च वेणीकृपाणोऽमर
इति महती लोके प्रसिद्धिः, तथा

‘ अन्वोन्यसमरलीलालासपूर्वापरत्रिसूराभ्याम् ।

धृतरत्नस्रोटशङ्कां तन्वाते सुमुक्षि पुष्पवट्टिम्यौ ॥’

(भावनापुष्पपोस्तमनाटके ४ अङ्के)

इति दिवाकरमिश्राकरविम्बयां रत्नस्रोटत्ववर्णनादन्व रत्नस्रोटश्री-
निवासाभ्वरीति प्रचीवर्षी प्रथेति श्रूयते ।

राजचूडामणिहीक्षितनिर्वर्तितस्य कश्चिन्मणीपरिणयकाव्यस्य कथा-
क्यानारम्भे व्याख्याता बालवङ्गवेदेश्वर एवमभिवचते—

‘ संव्यासंधुक्षिताम्भोधरतल्लिकगणाबुद्धवान्सीसस्रण्डां-

स्ताराकाराभिरोक्षुं शशिरविकपटाद्भिभतो रत्नस्रोटौ ।

अन्वोन्यं युध्यमानाबुधयन्वरसभूधुर्यवीराकिति द्रा-

गुहत्या सदातापराक्यः क्षितिपतिवचसा रत्नस्रेटाभ्वरीति ॥’

इति-

अस्य रत्नस्रेटाभ्वरी रत्नस्रेटश्रीतिवासाभ्वरीत्युभवेवापि
भूयाम्भवहारः संहरयते मन्त्रेषु । अस्य पूर्वैरनेनापि बाल्ये
मर्षति वर्तमानेनाभ्युषितोऽमहन्ऋतुष्ठीरेषु वेणीपुरात्यभिमतः
कोकत्रयमात्रासक्तः सत्यमङ्गलाभिधः । विद्वज्जनमूर्धन्येनानेन वं-

आस्थावासतया परिगृहीतोऽमहारः शूरसमुद्राभिधानः । श्रीमन्म-
 णिनागपुरवराधीश्वरेण कर्णाटसिंहासनप्रतिष्ठापकार्येण पोतना-
 यकस्य वेङ्गलाम्बायाश्च पुत्रेण दिवाकरभैरवनायकयोरमजेन शूरप्प-
 नायकेन प्रथमतःपूर्वकं निर्माय विद्यमानःकृतेषु वेङ्गलापुरपोतसमुद्रशू-
 रसमुद्राभिधेष्वमहारेष्वन्तिमश्च । अस्यैव शूरप्पनायकस्याज्ञयमदु-
 क्कन्धानो रत्नखेटदीक्षितो भावनापुरुषोत्तमं नाटकमकार्षीत् ।
 नाटकस्यावसाने पशमिदं दृश्यते यथा—

‘ सर्वधारिसमे मीनमासे राकातिशयिदम् ।

वत्तरर्धे रविदिने समाप्तं नाटकं परम् ॥ ’ इति ।

अनेन प्रबन्धनिष्पत्तिकालः (१५८८ तमः किस्ताब्दः) सर्व-
 धारिसंवत्सर इति वक्तुं न दुःशकम् । परं तु पशमिदं मन्थकार-
 स्याहोस्त्रिल्लेखकस्येति न विजानीमः । रत्नखेटदीक्षितस्य त्रयः पुत्रा
 उद्भूयन् । तेषु अ्येष्टः केशवदीक्षितः । सगुरौ केशवयोगिवर्ये
 परमया भक्त्या तन्नामानमनुं चकार पिता । तथा चाकम्—

‘ यः श्रीकेशवयोगिवर्यचरणाय पूर्णपात्रालना

मन्त्रं सिद्धमवार्य दिश्यमथ तस्मिन्सौ तपस्यन्पुनः ।

नित्याभ्युक्षितदेवतां जगाददं कर्तुं च हर्तुं क्षमां

सिद्धिं प्राप्य निजान्वये निजसुताप्रीयेषु तस्याभिधाम् ॥ ’

इति क्वचिन्मणीपरिणयव्याख्याने । अ्येष्टः केशवदीक्षितस्तदितर-
 योरध्वनारीश्वरराजचूडामणिदीक्षितयोः कामार्क्षीगर्भसंभवयोः मां-
 वरयोर्वैमात्रेयो भ्राता । तयोः पार्श्वकवनेश्वरदीक्षितचूडामणिदीक्षि-
 तावित्वापि प्रचलति न्यपदेशः प्रबन्धेषु । राजचूडामणिदीक्षितस्य
 यङ्गनारायण इति पित्रा इत्तं सांस्कारिकं नामधेयम् । इत्तं च—

‘पित्वा श्रीवक्रभारावण इति गवितोऽप्यद्भुतैः स्वैश्वरिचैः प्रख्यातिं
राजचूडामणिरिति महतीमाय भूपमवेकात् ।’

(इति रुक्मिणीपरिणयन्यासवानारम्भे ।)

राजचूडामणिदीक्षितस्य शैलव एव तपसि पिता देवावपा-
ह्रियत धात्रीतलात् । ताता च तमनुजगाम । अर्धनारीश्वरदी-
क्षितः कनीशांसं सोदरं सर्वाण्यपि शास्त्राणि प्राहयामास । तपस-
यनास्वगोच राजचूडामणिना सहस्रीर्णः सर्वोऽपि काव्यमार्गः ।
प्रकान्तं च काव्यानि कर्तुं रसायितुं च । स्वदर्शिताप्रबन्धान्स्वय-
मेव परिमाणवति राजचूडामणिदीक्षितः काव्यदर्पणस्वावसाने ।
अनेन संकृष्याः प्रबन्धाः-- १. वज्रुःशास्त्राड्याकथा, २. दशोपनि-
षदाकथाः, ३. शास्त्रदीपिकाड्याकथा कर्पूरवर्तिका, ४. द्वादशल-
क्षणीकथाकथा तन्त्रशिखामणिः, ५. संकर्षमुक्तावलिः, ६. दिव्याग्नि-
होत्रादीनेष्कृतिरूपिका प्रायश्चित्तप्रदीपिका, ७. रुचिरत्तष्टुत्तिन्त्या-
यचूडामणिः, ८. पार्थसारथिमिश्रप्रणातस्य चिन्तामणेरुर्वाक्याने
चिन्तामणिर्दर्पणम्, ९. शृङ्गारसर्वस्वनामा भाणः, १०. भोज-
चम्पूपूरको बुद्धकाण्डः, ११. भागवतचम्पूः, १२. वृत्तनारावलिः,
१३. रत्नखेटश्रीनिवासदीक्षितस्य चरितं रत्नखेटविजयम्, १४.
मञ्जुभाषिणी नाम रामकथा, १५. मञ्जुलैः श्लिष्टव्यर्थपदैः पद्यैः
संकृष्या रामकृष्णधर्मभुवां कथासर्गा, १६. शंकरार्थनारावली,
१७. शंकराभ्युदयम्, १८. कंभबधम्, १९. रुक्मिणीपरिणयम्,
२०. कमलिनीकनकमनाटिका, २१. आनन्दरावधनाटकम्, २२.
अलंकारचूडामणिः, २३. चिह्नमञ्जरी, २४. काव्यदर्पण इति ।

रघुनाथभूपविभय-कान्तिमनीपरिणय माहित्यमास्त्रावामि-

भवानि त्रीण्यपि काव्यानि राजचूडामणिदीक्षितप्रणीतानीति व्याह-
रति क्वचिन्मणीपरिणचड्याह्वानस्यारम्भे बाल्यज्ञवेदेष्वरः । काव्य-
दर्पणकरणात्परं काव्यानीमानि चूडामणिना कृतानि स्युः ।

गोविन्ददीक्षितनन्दनेन यज्ञनारायणदीक्षितेनारचितं रघु-
नाथभूपविजयं नाम समस्ति काव्यमेकम् । तत्र नाम्ना निर्दिष्टं
राजचूडामणिनैव स्वकृतानन्दराघवनाटकप्रस्तावनायाम् । यथा—
सूत्रधारः— सारिष, तथापि फलितमस्मद्भिलषितेन, यतः किल
यज्ञनारायणाभरिणा रघुनाथभूपविजयनाम्नि महाकाव्ये ताव-
देवमभिहितम्—

प्राचां प्रबन्धानरसयन्तु भव्या-

मस्मद्प्रांश्चाद्भूतां रसज्ञाः ।

भास्वादयन्तो मधुराणि वस्तु-

न्यम्लं न किं जम्भलमाद्रियन्ते ॥' इति ।

गोविन्ददीक्षितनन्दनयज्ञनारायणदीक्षितनिर्घतितरघुनाथवि-
लासनाटकस्य प्रस्तावनायाञ्च तत्कृतस्य रघुनाथभूपविजयकाव्यस्य
सत्ता सम्यगवलुष्यते । तत्र प्रस्तावनायाम्—

'नटी— तत्रभवता रघुनाथभूभृता शिक्षित इत्यनेनैव तावत्स्यापि
कवयिता यज्ञनारायणयायजूक इति जानामि । यो वा रघुनाथ-
भूपविजयसाहित्यरत्नाकरयोः काव्ययोः कर्ता, ' स एव खलु
साहित्यरत्नाकरनाम्नि तत्कृतां शिक्षां बहुमतिं चैवमुपलोकित-
वान्' इति ।

विद्यते रघुनाथभूपस्य जायत्स्वन्यतमया रामभद्रान्भानाम्भ्या

कंचाक्षिद्विदुष्या विराचितं द्वादशसर्गपरिमितमितरदपि रघुनाथर-
भ्युदयं नाम काव्यम् ।

साहित्यसाम्राज्यं नाम काव्यं गोविन्ददीक्षितद्वितीयनन्द-
नेन ब्रह्मेश्वरदीक्षितेन प्रणीतमाह राजचूडामणिदीक्षित एव
तन्प्रशिक्षामणौ —

‘ अस्ति गोविन्द्यश्वेन्दुनागमाश्रयात्पःकलम् ।

श्रीब्रह्मेश्वरमखी सर्वतन्त्रस्वतन्त्रधीः ॥

चनेष्टं साम्प्रित्याप्तवाजपेयादिभिर्मन्त्रैः ।

कृतं साहित्यसाम्राज्यनाम काव्यमनुत्तमम् ॥

व्यतानि शुक्लमीमांसा तथा कर्मान्तवार्तिकम् ।

दुष्टाकायाः कृता टीका वार्त्तिकाभरणाभिधा ॥

प्रतिष्ठापितचोद्धृत्माजानेस्तस्य नियोगतः ।

चूडामणिविदितनुते यच्चा तन्त्रशिक्षामणिम् ॥

गोविन्ददीक्षितचिरंतनभारवराशेः

श्रीब्रह्मेश्वरमखीक्षितुराज्ञया मे ।

तन्त्रार्णवं तरितुमाहितसाहसस्य

सांघात्रिकी भवतु तत्कठणाकटाक्षः ॥

श्रीब्रह्मेश्वरमखिप्रणीतं प्रविचिक्षुभिः ।

वार्त्तिकाभरणाभ्योर्वि नौरियं कियतां कृतिः ॥

श्रीमन्मान्ये (१५५९) शकस्वाष्ट्ये हायने वेशराभिधे ।

चूडामणिः कलयते यच्चा तन्त्रशिक्षामणिम् ॥’

इति श्रीमद्वैतविद्याचार्यसर्वतन्त्रस्वतन्त्रसाम्प्रित्याप्तवा-

जपेयवाजिशीवेङ्कटेश्वरदीक्षितनियोगानुभवसमुत्पिबितमनीषाभिज्ञे-
पस्य विश्वजिद्यजिनः श्रीराजबूढामणिदीक्षितस्य कृतिषु तन्त्रशि-
खामणौ नवमस्याध्यायस्य चतुर्थः पारः । समाप्तश्चाध्यायः ।

अस्मद्वलोकितग्रन्थावसाने —

‘ श्रीमन्ग्रन्थे (१५५९) शकस्याब्दे ह्ययने चेश्वराभिधे ।

आवणे मासि नवमः पूर्णस्तन्त्रशिखामणौ ॥ ’ इति ।

नायकवंशीवस्तखपुरार्थीशो रघुनाथभूपः १६१४ तमे क्रि-
स्ताब्दे पित्रा दत्तं राज्यं प्रत्यपगत । कति ह्ययनान्त्राज्यमकरोदि-
त्यपरिस्फुटम् । तस्य राज्यसमये कविरयं प्राबभ्रात्कमळिनीकलहंस-
नाटिकामानन्दराघवनाटकं चेति प्रबन्धद्वयम् । आनन्दराघवना-
टके गोविन्ददीक्षितस्य प्रथमतनूजस्तत्कर्तृकं रघुनाथभूपविजयका-
व्यं च सबहुमानं कविना निर्दिश्यते । तन्त्रशिखामणौ गोविन्द-
दीक्षितस्य द्वितीयतन्दनो वार्त्तिकामरणादिग्रन्थानां प्रणेता तदीयाः
प्रबन्धाश्च प्रशस्यन्ते । अतस्तन्त्रशिखामणिनिर्वहणकाले रघुनाथ-
भूपस्य यज्ञनारायणदीक्षितस्य चासङ्गात् ऊह्यते । तन्त्रशिखामणि-
निष्पत्तिकालः १६३६ तमः क्रिस्ताब्द इति निर्दिवादम् । अतः
कचेरभ्य जीवनकालेः बहूशः सप्तदशशताब्द्याः पूर्वार्धे इति वक्तुं
पार्यते । अत्र कृते विमर्शे चेत्येवञ्चिदपि स्वच्छन्दमार्याः संशोध्य
समीकुर्युरिति सधिनवमध्यर्थये ॥

टि. एस्. कुण्डस्वामिशास्त्री ।

॥ श्रीः ॥

॥ कमलिनीकलहंसम् ॥

— * —

यस्योपवीतगुण एव फणावृतैक-

वक्षोरुहः कुचपटीयति वामभागे ।

तस्मै ममास्तु तमसामप्रमानसीम्ने

चन्द्रार्धचारुशिख्यं महसे नमस्या ॥ १ ॥

(नान्द्यन्ते)

सूत्रधारः—

तुङ्गोत्तमाङ्गकृतमङ्गतरङ्गिणीकं

दुर्गोचितं कमपि यो वश्यन्निरीशम् ।

राजानमान्ममम्वयस्य शिरस्यतानी-

द्धन्वी म विन्दतु जयश्रियमिक्षुधन्वा ॥ २ ॥

(इति पृष्ठाञ्जलि विकीर्णं समन्तारदवलोक्य मानन्दम्)

असमशरशरासंकलिकारै-

रचिरपचेलिमर्ककिनीनिकारैः ।

सरसि जकुशलाङ्कुरप्रकारैः

समजनि शान्दवासराधिकारैः ॥ ३ ॥

संप्रति हि,

उद्यमुपगतोऽयमब्जवन्धुः

सरसि निमग्नतनुं समुद्धरेन्माम् ।

इति किल बहिरीषदुच्छृतोऽभू-
त्प्रथमपलाशमिषात्करो नलिन्याः ॥ ४ ॥

किं च,

कलमकणिशचाहचञ्चुकोटि
पथे पथे कीर्णम्परां विशङ्के ।
श्रवणमधुरशालिपालिगीति-
स्वरविजितोक्तिवया त्वां चरन्तीम् ॥ ५ ॥

अपि च,

सुखविहितपुरागिबोधमृद्री
विलसद्गस्त्यमहा विकामिवाणः ।
विलसति भ्रुवि शारदावतांग-
ऽपिहितमयूरविजृम्भणो विचित्रम् ॥ ६ ॥

(पुस्तकधुपां विशिष्यमरसौंभयम) अहो बहोः कालादुन्मिषितानि
शैल्यपरिषदमिलषितानि ! यदिदानीं विनतविलुप्तस्रजो विगजो
हृदयपुण्डरीकाकारं पुण्डरीकपुरं संततकृतमनिधानमनन्यसामा-
न्यानुभावतया स्वास्मान्पक्ष गोविन्दगजवपुषा सभिकमभिकल्प्य
प्रकाशितेन ताण्डवाहम्बेणानन्दपरवशतया निद्राणमिह समाक-
लयन्तनुपनिषदेकममधिगम्याकारमपि सफललोकातुजिघृक्षया चा-
र्मणलोचनगोचरीभावमुपेविशोर्म गह्वीयोर्म पुमसमभिवन्द्तुमाग-
तमच्छुतनरपालसुकुतपरिपाकरघुतायजनधिनार्थभुजपरिपालित
चोळमण्डलमण्डनाथगानया निम्बिलकलाकलापकनकनिकषट्पदा

परिपदा । तदद्य किमप्यभिरूपं रूपकमभिनीय विनोत्नीया
चिन्मयनीयमनीयान्मेव परिपदेया ।

(तेषां शर्मामुपभन्त्येतस्य संशयानि ।)

(प्रथित्यः)

पारिपाश्विकः— भाव, किमिति चिन्तातद्विज्ञानतरङ्ग इव दृ-
श्यमेव ।

सूत्रधारः— सारिप, इदानीममोपासुन्मिषत्सम्सकृतिताविस्ताराणां
सभान्तराणां पुग्स्तादनुकूपं किमपि रूपकमभिनिदीषामहे । तद्विक
तादृशमिति चिन्तयति मदन्तगत्वा ।

पारिपाश्विकः— भाव, किं नया चिन्तया ? मन्त्येव खलु सा-
दृश्यमौदृश्यपरिणतयतयः कालिदासप्रभृतयः कवयः ।

सूत्रधारः— मन्त्येव प्रतिदिनप्रचन्धानिर्मातारः पुगतवकविबिधा-
तारः । तेषां पुननांश्वस्वन्धाः प्रायेण दृष्टपूर्वा भवन्त्यमीभिः ।
तदभितवं तादृशं रूपकमभिनेतव्यवस्त्यासिः ।

पारिपाश्विकः— किमेवमपि चिन्तया ? ज्ञायते खलु दन्ति-
यानिदिवापदीपविरुदन्थ विश्वामित्रवंशमुकामण्डूतविधानागस्य
मवेतन्त्रस्यनन्त्रस्य श्रीकृष्णमदृषीत्रस्य लक्ष्मीभवस्वामिभट्टसुकृत-
परिपाकस्य माझिचिदवविश्वाजिदानगत्रयाजिनः सत्यमङ्गलमल्लखेट-
श्रीनिवासदीक्षितस्य तनयः कामाक्षिगर्भगभवः श्रीमदध्वनारीधर-
दीक्षितमुरुवग्णसहजतालब्धाविद्यावैशद्यः श्रीगजचूडामणिनाम
विद्वत्कविराजचूडामणिः ।

सूत्रधारः—

ध्वन्यध्वन्यधिकं चमत्कृतिकृतो यस्वाहृताः सूक्तयः
 सारस्येन सुधां सुधां विदधते तां शर्करां शर्कराम् ।
 सावित्र्याः प्रथमं यमुज्ज्वलगुणं वद्रे स्वयं भारती
 षड्भाषाचतुरः स एष भुवने न ज्ञायते केन वा ॥

पारिषार्थिकः— तेन हि गर्भसप्तम एव हासने विरचय्य सव-
 हुमानमस्माकं हस्ते दत्ता किल कमलिनीकलहंसनामधेया शृ-
 ङ्गाररसमणिपेटिका नाटिका ।

सूत्रधारः— मारिष, सम्यगतुम्मारितोऽस्मि । तद्यावत्परिषद्
 विज्ञापयामि । (सप्तमप्रमञ्जलि वन्दुः)

भवतामवलोकनतः प्रयोगविद्यासु परममभ्यासम् ।
 सफल्यितास्मि प्रकृतिः प्रणयिवचांलालनं हि सताम् ॥
 (कर्षं दत्त्वा) किं ब्रूथ— प्रार्थका वश्यं प्रार्थनीया जाता इति !

पारिषार्थिकः— भाव, पारे गिरामस्माकं भाग्यमहिमाः यदि-
 दानीं मिलनमेव निग्न्यलैरपि गुणगणैः । पश्य.

कालोऽयं जलभृच्चिंचालविगमान्कान्तेन्दुशोभाङ्कुरः
 शैलूषागमवाचदकचरणः शंभुः सभानायकः ।
 सारस्यैकनिधिः सभा वयसमी नात्र्ये धूर्गीणाः कवे-
 र्वाणी तस्य दरीधरीति च मुधालज्जाकर्त्री पाधुरीम् ॥

सूत्रधारः— मारिष, तदुच्यतां प्रकृतमेव शरत्समबमधिकृत्य
 संगीतकमञ्जीकियतामिति संगीतचन्द्रिका ।

प्रथमोऽङ्कः ।

(नैपथ्ये)

एहि किल कलहंसे सारसिआए पुरो सकन्ताए ।

वरिसत्तवरमणिल्लं चुम्बइ राएण कमळिणीकुसुमं ॥

[इदानीं किल कलहंसः सारसिकायाः पुरः स्वकान्तायाः ।

वर्षालायरमणीयं चुम्बति रागेण कमलिनीकुसुमम् ॥]

सूत्रधारः— अहो! सम्यगुपगतमम्बदभिप्रायज्ञया संगीतचन्द्रिकया । प्रकृतार्थानुबन्धिनी गाथा ।

पारिपार्श्विकः— भव, महाराजकलहंसनिर्मसार्निवभूमिकाधारी रत्नशेखरः काञ्चुकेपवेपान्तरितो नटराजश्चेत् एवाभिवर्तेते । तदा-
वामप्यनन्तरकरणीयाश्च सज्जीभवावः ।

[इति निष्क्रान्तौ ।

इति प्रस्तावना ।

(ततः प्रविशति विदूषकः काञ्चुकेपश्च ।)

विदूषकः— अए, कञ्चुकेअ, कहिं पस्विदोसि !

[अये काञ्चुकेय, कुत्र प्रस्थितोऽसि ?]

काञ्चुकेपः— आर्य चक्रवाक, महाराजकलहंसनिर्देशेन भवन्तमे-
वाकारमितुम् ।

विदूषकः— अए, किं कुणइ दाणिं पिअववम्तो !

[अये, किं करोतीदानीं प्रियवयम्यः ?]

काञ्चुकेपः— आर्य, संप्रत्येव मातुलं महाराजकमलाकरं परिभूय
तदीयदुहितरं कमलिनीं धाम्नेय्या महापहरन्वकोटहतको ज्यो-

मशानेन गत इति वार्ताहरमुखादाकर्ण्य अतानुशयस्तन्निमहाया-
न्तपालस्य स्थालसारमस्य मविधं प्रमरकमनुष्येभ्य विविक्तदेशा-
भिलाषी मन्मथोद्यानपरिन्दरे मुक्तामण्डपमंक एवाधिवसति ।

विदूषकः— किं दार्शिं प्रजापालनसमये विविक्तदेशाभिलाषो जातो पितृवञ्जसम्भ ?

[किमिदानीं प्रजापालनसमये विविक्तदेशाभिलाषो जातः
धियचयस्यस्य ?]

काञ्चुकेयः— आर्ये शून्यतां रहस्यम्- पूर्वतः किल निशायां
देशान्तरादागच्छता कारण्डवेन समानीतामिति नत्पणयिनी का-
रण्डविका किमप्यद्भुतं पुण्डरीकमुकुलं देवैः सारसिकायै वामुनी-
कृतवती ।

विदूषकः— तदो तदो ।

[ततस्ततः ।]

काञ्चुकेयः— ततश्च तन्मुकुलं कौतूहलात्कथंचन विकासय-
न्तीषु देवीपरिचारिकास्तु साक्षादरविन्दमन्दिरंवेन्दिरा काञ्चन कु-
मारिका सकया मह ममदृश्यत । ततश्च तां दृष्ट्वा देवी विम्बय-
स्त्रिमितलोचना पुनःपुनः सानुनयं कुलनामनी तथारनुषुजाना
यावन्न ताभ्यां कन्धकाभ्यां कश्चिदपि कुलनामनी प्रकाशिते,
तावत्कमलजति कुमारिकारा सृणालिकेनि सारयाश्च नाम विधाय
नाख्यविद्यारभिकनया मगताचार्यहस्ते नाख्यशिक्षायै समर्पित-
वती । तस्यां च कमलजायामानकचित्तो महामात्र इत्यन्तःपुरे
किंवदन्ती ।

विदूषकः— अहो अवरदं मए पिअवअस्सस्स, नं आहूदो गच्छामि ।

[अहो अपराहं मया विगवयस्सण, यदाहूतो गच्छामि ।]

काञ्चुकेयः— किमिदानीं विरम्यकारणमार्यस्य ?

विदूषकः— नेणअव वाळमित्तेण कारणहवेण देसन्तरे दिट्ठं किं वि कण्णआरअर्थां चित्रफळए ल्हिअं विळोअन्तेण मए अच्चरि-
अरिअमिदमाणएदाए कालानिपादो ण सुणिओ ।

[नेत्रेण वाळमित्तेण कारणहवेण देशान्तरे दृष्टं किमपि कन्यकारजं चित्रफलकं लिखितं विलोकयता मया आ-
अर्यमितिमितमात्मनया कालानिपातो न ज्ञातः ।]

काञ्चुकेयः— किं चित्रविषयस्यस्ता कारणहवेण ?

विदूषकः— ए णवरिअ चित्तविजा, इन्दुजालविजा वि ।

[न केवलं चित्रविषयः, इन्दुजालविषयःपि ।]

काञ्चुकेयः— तर्हि चित्रफलकं गृहीतं महाराजाय दर्शयितुम् ?

विदूषकः— अह इ ।

[अथ किम् ।]

काञ्चुकेयः— (उत्थंभावलावण) अहो, गगनमध्यमध्यास्ते भग-
वान्गभस्तिमाली ! मंप्रीति हि,

मवित्तुकिरणपातः शक्यते नैव सोढुं

शिशिरसालिलसिक्तं श्रीगृहं मां नवध्वम् ।

इति पथिकजनानामेपुर्णा पादमूलं

शरणमिव भजन्त्या संश्रितं लाययाभूत् ॥ १० ॥

तदावामपि महाराजकलहंसपादमूलमेव गच्छावः ।

[इति निष्क्रान्तौ ।

इति मिश्रविष्कम्भकः ॥

(ततः प्रविशति कामधमानाचरस्थो राजा ।)

राजा—

तद्वक्त्रं शरदिन्दुपण्डलनिभं तं च प्रवालपथं

विम्बोष्ठं तदुदारनीरजदलश्रीमोचनं लोचनम् ।

तल्लीलानरलं सुबोधं युगलं तन्मेचकं कैशिकं

तत्तारुण्यतरङ्गितं वपुरपि स्थान्तं न मे शुञ्चति ॥ ११ ॥

(मदनवापां रूपयित्वा) हन्त किमत्र करणीयम् ! अतनीयसी हि सुमहाजवाधा । (आकाशं लक्ष्यं वद्मः) भो भोः पञ्चशर पात-
किन्,

द्वयोः समाना सुपनोचरेषुता

तथा सुपर्वाश्रयधन्वधारिता ।

तथापि दग्धोऽसि दशा हरेण व-

चदेतदस्मद्विधवाधर्जं फलम् ॥ १२ ॥

(मचमत्कारम्)

विषोपमश्रीकशिलीमुखौ भवा-

न्विभर्ति नूनं विषमायुधाभिधाम् ।

न पञ्चबाणीभरणायदेकदा

पतन्ति हा हन्त परःशताः शराः ॥

अथ वा क पुनर्दिदानीं पुरातनः पञ्चशरः पुर्यदापः ? दाप
एव हि स भगवता पुरविरोधिना । किं त्विदानीम्—

नेत्राभौ पुरमाधिना हृतदशां नीते सुमास्त्रे पुरा
पञ्चेषौ पुनरात्मभौकिडरणकृद्धः सरोजासनः ।

अन्यं तस्य विभांः सपञ्चमतनुं सृष्ट्वा पुनस्तस्य च
प्रायो वज्रमतन्तनीरिपुतया तूणीरमप्यक्षयम् ॥

(उत्तरणम्) हन्त किमित्यद्यापि चिरयति विषयवस्थः !

(ततः प्रविशति चिदूषकः ।)

चिदूषकः— भज्ज तु समाकारितोऽस्मि कञ्चुएवमुहादो पिअव-
अस्सेण । ता मुत्तामण्हवं एव्व गमिस्सम् ।

[भग स्वस्तु समाकारितोऽस्मि कञ्चुकेवमुहादिप्रियवचस्ये-
न । तन्मुस्त्रमण्डपमेव गमिष्यामि ।] (इति परिक्रामति ।

(नाटितकेन पुरोऽवलोक्य)

को णु उज एतो कसिणपक्खचउहसीसुहाकिरणो विअ सोन्दे-
रमेत्तावमिडुत्तणुज्झी मुत्तो विअ विरहो चिट्ठइ । (निरुप्य) अहो
पिअवअस्सो एव्व ! (उपसृ-व) जंतु पिअवअस्सो चिन्तिअकज्ज-
सिद्धीए ।

[को णु पुनरेव कृष्णपञ्चचतुर्दशीसुधाकिरण इव सौन्दर्यमा-
त्रावशिष्टतनुवशिर्भूत इव विरहमितिष्ठति । अहो प्रिय-
वचस्य एव ! जयतु प्रियवचस्यभित्तिस्तकार्यसिद्धया ।]

राजा— (स्वगतम्) अवितथफलमस्तु प्राज्ञवचनम् । (प्रकाशम्)
सखे, उपविश्यताम् ।

विदूषकः— (उपविश्य, स्वगतम्) अहो अण्णारिसो ते
मज्जनसंन्दावो । तद् हि—

गण्डो पाणिसरोमणिबजिह्वित्तो बाहाउल्लो ज्योभणा

वत्तं पञ्चमिसावसाणरअणीणहृद्विअंभावुअं ।

मत्तं भाणमिणाल्लखण्डसुत्तमं सासा पमाणाहिआ

सुण्णं हन्त मणं किमेत्थ बहुणा सोन्देरसेसो सहा ॥

(प्रकाशम्) वयस्स, किं चिंताउल्लो विअ पुल्लोइज्जसि ।

[अहो अन्याहसोऽस्य मदनसंतापः ।]

तथा हि—

गण्डः पाणिसरोजनिजनिहितो बाष्पाकुले लांचने

वक्ष्त्रं पर्वनिशावसानरजनीनाथप्रियंभावुकम् ।

गात्रं म्लानमृणालखण्डसुषमं आसाः प्रमाणाधिकाः

शून्यं हन्त मनः किमत्र बहुना सौन्दर्यशेषः सखा ॥

वयस्य, किं चिन्ताकुल इव दृश्यसे ?]

राजा— सखे, किमिव ?

विदूषकः— वयस्स, किं दे चिन्तानिदानं दाणिं नहू वि गोव-
णिज्जम् ?

[वयस्य किं ते चिन्तानिदानमिदानीं ममापि गोपनीयम् ?]

राजा— सखे, किमात्मनोऽपि गोपनीयमस्ति ? उपन्यस्यते ; श्रुयताम् ।

विदूषकः— ओहोहोहो !

[अबहितोऽस्मि ।]

राजा— सखे, पूर्वेषुः किल विभावर्ष्या कार्यासनादुत्थाय निद्रासुप्त-
मनुभक्तमपि हृद्यसेचनकं स्वप्नमुपलब्धवानस्मि ।

विदूषकः— कइं विभ !

[कथमिव !]

राजा—

आस्थानमण्डपगतानसिलान्मृपाला-
न्यस्थाप्य तत्तदुचितैरुपचारभेदैः ।
उद्यानभूमिसुपगम्य सखे स्थितोऽस्मि
गुञ्जन्मधुव्रतकुले कुहचिभिकुञ्जे ॥

विदूषकः— तदो तदो ।

[ततस्ततः ।]

राजा—

विश्वप्रयीविजयसादरमारवीर-
मौर्वीळतामधुरदहकृतिमोहदायि ।
मञ्जीरशिक्षितमहो मम कर्णसीम्नो-
रागुष्यनादिमधिकामथ पुष्यति स्म ॥

अनन्तरं च,

कुतुकादहं बहिरुपेत्य कुञ्जतः

कुलसलतुङ्गुचभारमन्यराम् ।

सुकृतेरवैशिषि सुगन्धिधन्वनः

कुलदेवतामिव कुरङ्गलोचनाम् ॥

(मातृभ्यानम्) मसं, तस्याः किल तरललोचनायाः,

सौभाग्यं पदपद्मयोर्यदि जहत्संपल्लवाः पल्लवाः

काठिन्यं क्लृप्तकुम्भयोर्यदि कथंकारं स्तुमो भूभृतः ।

वक्त्रं चेत्कमलस्फुतावपि मनो वैलक्ष्यमालम्बते

कान्तिश्वेतद्वितां किमत्र बहुना का वा कथा वर्णने ।

किं च,

न्यकारो नयनश्रिया जलरुहां न्यायागतं वैभवं

भङ्गो भृङ्गततेरपाङ्गवलनैर्भद्रासनाध्यासनम् ।

शिक्षा चिह्निकया मनोजघनुषः श्रेयाभरायोजनं

पूर्णेन्दोर्वदनेन्दुना परिभवः पुण्यापनीतं फलम् ॥

अपि च,

कोशागारसमृद्धिरुत्पलरुचां कोपाश्रुतीता दृशा

साम्राज्यस्थितिङ्गजन्मघनुषः सद्योऽवधूता शुभा ।

बालेन्दोरलिकान्तकलिकलया वन्दीकृतं वैभवं

कारायां रचिता कचोच्चयरुचा धाराधराणां रुचिः ॥

इतरम्,

केसाकेशिविलासलालसतया केशावली वारिदै-

र्वाहूवाहविसाहमैकरसिका वाहायुगी वल्लिभिः ।

धत्ते पाणितलं तलातलिविधौ धाष्टर्यं सरोजश्रिया

पादापादिकृतापदानमसकृत्पादाम्बुजं पल्लवैः ॥

अन्वयः,

पादाम्भोरुहयोः पवालपटली पादूद्वयीवाहिका
 हस्तालम्बनदानजातकुतुकं हस्ताम्बुजस्याम्बुजम् ।
 वक्त्रेन्दोर्षणिदर्पणार्पणविधौ वाञ्छां विधत्ते विधु-
 र्धम्मिल्लस्य सुगन्धधूपपुटिकां दाधाति धाराधरः ॥

विदूषकः— तदो तदो ।

[ततस्ततः ।]

राजा— सस्ये, तदास्वे हि मम,
 अन्तरङ्गममृताम्बुनिर्झरै-
 र्हेन्त सिक्तमिव तत्क्षणाद्भूत् ।
 अङ्गजोऽपि दृढकृष्टशिञ्जिनी-
 पातनिष्ठ निजचापयष्टिकाम् ॥

विदूषकः— ओसरण्येसी खु पञ्चसरपाथई ।

[अवसरान्वेषी खलु पञ्चसरपातकी ।]

राजा— ततश्च,

भावार्थं चाहुभिरिमां पुलकैः स्फुरद्भि-
 रन्तःप्ररूढमनुरागमिवोद्विरन्तीम् ।
 शय्यां कथंचिदनयं शनकैः कृशार्त्नी
 हंसीं विलासकुपितामिव राजहंसः ॥

ततश्च,

आश्रितापि शयनं कथंचन
 व्रीहया विवलिताननाजनि ।

संमुखस्थितिमपीक्षिता मया
साहसं परममन्यताबला ॥

ततश्च,

निद्रया किल निमीलितेक्षणा
लज्जयाथ ललनाशिखापणिः ।
चुम्बिता चिरतरं कपोलयो-
रुन्मिषत्सु पुलकेष्वस्त्रिघत ॥

ततश्च,

कक्षुकापनयनोन्मुखे मयि
स्वस्तिकं सुतनुरादधे दृढम् ।
सा तथापि बहिरेव सस्वजे
वञ्चितोरुकुचमर्दनं मया ॥

ततश्च,

रत्नदीपवितथासु कूत्किया-
स्वङ्गना दशममीलपत्स्वयम् ।
अंशुकं हरति मामके करे
सस्वजे तदवलोकनङ्गिया ॥

अनन्तरं च,

किञ्चिदङ्कुरितहासममुष्या
मुञ्च मुञ्च दयितेति वदन्त्याः ।
उज्जमद्य वदनं मयि रागा-
त्पातुमिच्छति सखेऽधरबिम्बम् ॥

विधिभैषादुपाठैर्मा विपाठैरिव दुःसहैः ।

इन्त प्रबोधयामासुर्मागधा मन्दमेधसः ॥

ततश्च वैभक्तिकं निखिलमपि नियमजातं निर्वर्त्य संगीतशालास-
विधमगमम् ।

तत्र च,

अर्धोरुकापिहितचारुनितम्बविम्बा

श्लेषसेकसरसीकृतसंविषन्धा ।

भव्येन्द्रगोपपटवद्दपयोधरा सा

स्वमागता सहस्रस्वी सुमुखी समागात् ॥

ततश्च तस्मात्प्रामरसलोचनायाः,

पूर्वं केलिसखीजनेन किमपि भ्रूसंज्ञया सूचिते

दूरावद्भुतवस्तुदर्शनरसादृष्टिः पतन्ती मयि ।

सद्यः प्रेमतरङ्गिता प्रणयिनी संरुद्धरागा क्रमा-

दाश्चर्यस्तिमितान्तरा निवृत्ते इन्त प्रपाकर्षुरा ॥

तत्क्षणं च,

अङ्गभूरङ्गनापाङ्गमणिभृङ्गखलया खलः ।

बबन्ध सुहृदं इन्त मन्मनोगन्धसिन्धुरम् ॥

वयस्य, तस्याश्च तदात्वं,

अभृत निभृतोद्भासो दासोऽधरे परभागता-

मपि च कुचयोः श्वासो वासो व्यवत्त परिश्लथम् ।

अजनि च दशोस्तुङ्गा शृङ्गारभङ्गिरभङ्गुरा

किमपरमभूषिणीवल्ली तरङ्गितविभ्रमा ॥

विदूषकः— ता मणो, फलितं पिबवअस्समजोरहेपोत्ति ; बं
तार वि हिमअं विसमसरभुजदण्डशौण्डीरपरिचुम्भितं ।

[तन्मन्त्रे फलितं पियवयम्यमजोरथेनेति ; यत्तस्या अपि
हृदयं विषमशरभुजदण्डशौण्डीरपरिचुम्भितम् ।]

राजा— वयस्य, तदात्वं किल चतुरतरं कृतं चकोरक्षया;

यतः—

आलीजनेन सह संदितमन्दहास-

मालापकैतवसुधारसमुद्भिरन्ती ।

व्याजेन मां भति कराम्बुजयोर्व्यधत्

सार्यतनम्बुरुहकोरकसामरस्पम् ॥

ततश्च,

अन्वायान्तीमनुपदयसावालिवाहृत्तकण्ठं

पश्यन्तीव प्रणयमधुरां प्रापयन्ती दशं माम् ।

लीलालोलैरलमवलितैर्लीदरामैरपाङ्गै-

र्हृत्वा धैर्यं मम मतवती हन्त संगीतशालाम् ॥

तदाप्रभृति मम,

आराद्भतेव सविधं समुपागतेव

चित्रापितेव मुकुटे प्रतिविम्बितेव ।

अग्रे स्थितेव हृदयान्तरवस्थितेव

सा मे परिस्फुरति संततमम्बुजाक्षी ॥

विदूषकः— (स्वगतम्) अम्हो दिदभरणिरुद्धो से अपुराभव-
न्थो । कहे उण एसा विणोअणिञ्जा ! (विचित्र्य) होदु एव्वम् ।
(प्रकाशम्) वअन्स, भवन्तळेअणमाअहंअं तं रूपहेअं एदस्स
सोन्देरम्म किं अणुकरिम्मदित्ति मह महन्तोः खु संदिहा । तं
भवन्तो एव्व एहे मम्मं णिरुविअ अवणअदु ।

[अहो दृढतरनिरुद्धोऽस्यानुरागबन्धः ! कथं पुनरेष विना-
दनीयः ? मवर्धवम् । वयस्य, भवसंज्ञानभागधेयं
तदुपधेयमेतस्य मौन्दर्यस्य किमनुकरिष्यतीति मम
महान्बलतु भेदेहः । तं भवानेवैवत्तमस्याङ्गिरुष्यापन-
यतु ।]

[इत्युत्तरंवाञ्छन्निर्गच्छति चित्रकलाकमादाय सम्पद्यति ।

राजा— (आदाय विस्मयस्मितलोचनं चित्रं नञ्जिष्याथ, सविभ्र-
मौलुक्चम्) हन्त ! धुश्वव मथा मग्गे खेदाऽनुभूयते । इवमिहै-
वान्मज्जवनचकोरचन्द्रिका । (निर्वर्ष्ये)

दृष्ट्वा संतमसालिरिन्दुकलया दूरेऽपि नो यामिनी

वल्ली कोमलपल्लवा विजयते वाचापि न क्षमारुहाम् ।

वालूरः पुलिनेन भाति तटिनी तावन्न संलक्ष्यते

तन्मन्ये पदनैन्द्रजालिककृते पाषासमुत्सृम्बणम् ॥३९॥

(३० नमः श्लोकस्य सयुक्तिकम्)

धमृतकिरणविम्बान्गम्बुजानां कदम्बा-

न्वनुकलमपि सृष्ट्वा दृस्तशिक्षाविधायै ।

सर्गसज्जननिग्धा संततोन्निद्रशोभं

वदनकमलमस्या वाग्जिज्ञास्या न्यतानीत् ॥ ४० ॥

इतरत्र,

श्रोणीविम्बः सरलपुलिनश्रेणिसब्रह्मचारी

वक्षोज्जाभ्यामपि च सरणिर्व्यज्यते कौकयूनाः ।

शीतज्योतिर्वदनकमलश्रीसहायो मृगाक्षया

वाटं गाढं नयनरुचिभिर्वद्धसख्यं सरोजम् ॥४१॥

(विपृथ्व) सखे, सर्वमिदमनुपपन्नमेव समुपवर्णितमस्माभिः ।

तथा हि—

श्रोणीसाम्यमुपैतु सैकतभरः शीर्यन्समीरैः कथं

वार्ता का कुचमण्डलानुकरणे विश्लेषिणोः कौकयोः ।

साहार्यं वदनश्रियो वितनुतां चन्द्रः कलङ्गी कथं

सायं संकुचदब्जमस्तिरुचिभिः सख्यं विधत्तां कथम् ॥४२॥

तदिदानीमेनामनुनयामि ।

अथि सुन्दरि मामनङ्गवाण-

पसभापातचिरप्रवृद्धतापम् ।

अवलोकसुधारसाभिषेकैः

सकृदानन्दय संदितोऽञ्जलिस्त ॥ ४३ ॥

[इति पादयोः पठितुमिच्छति ।

विदूषकः— (स्वगतम्) हन्त चित्तफलकअगवं यिवदभं पञ्चनखं

मणोति पिअवअस्सो ! (पक्कायम्) वअस्स, किं एत्तं अकण्ठतण्ड-

विभं ? चित्तफलकं किञ्च एत्तं ।

[हन्त चित्तफलकगतां प्रियतमां प्रत्यक्षां मन्वते प्रिय-

वयस्यः । वयस्य, किमेतदकारण्यताण्डवितम् ! चित्र-
फलकं किलैतत् ।]

राजा— (सविषादाश्रयम्) अहो चित्रकारकरकौशलम् !

निर्वर्णयन्नपि निषेपपराङ्मुखेण
नेत्रेण चित्रफलके लिखितां नताङ्गीम् ।
संबोधितोऽपि भवता यद्वैमि सोऽहं
साक्षादिवासिसरणी परिवर्तमानाम् ॥ ४४ ॥

सखे, निवेद्य केन कृतिनेयमालिखिता दयिता ।

विदूषकः— वअस्स, कारण्यवेण विल्लिद्धिअ भवन्तस्स पाहुडी-
करणिज्जेत्ति मह हस्ते दिग्गजा इमिआ कण्णा ।

[वयस्य, कारण्यवेन विल्लिद्ध्य भवते प्राभृतीकरणीयेति
मम हस्ते दत्तेयं कन्या ।]

राजा— क पुनरियं कारण्यवेन दृष्टा !

विदूषकः— वअस्स, मानसपुरातो आअच्छन्तेण तेण अच्छोद-
सरम्मि कम्मि वि पुण्डरीए सह सहीए गिवसन्ती एसा
दिट्ठा ।

[वयस्य, मानसपुरादामच्छता तेनाच्छोदसरसि कस्मिन्नपि
पुण्डरीके सह सख्या निवसन्त्येषा दृष्टा ।]

राजा— सखे, कथमियं देवीमनुप्राप्ता !

विदूषकः— सो किळ कारण्यवो सार्वसमअसंकुइदं तं

कृष्णभारभणमार्गं पुण्डरीकं आणीय कारणहविकामुद्देण देवीए
पाहुहीकिअवन्ते ।

[स किल कारणहवः भार्यममथमंकुचितं तत्कन्यकारज-
गर्भं पुण्डरीकमानीय कारणहविकामुखेन देव्यै प्राप्नु-
तीकृतवान् ।]

राजा— कथमियं मानुषजनमंचरणाक्रमच्छोदसरस्तीरमधिगम्य
पुण्डरीकमध्यमध्यास्त नाप्तिमध्या ?

विदूषकः— एमा किल कण्यया पुणो पुणो देवीए साणुणअं
इमं एव्व अस्थं अणुउज्जगणा वि ण एपडिवज्जइ पडिउत्तम् ।

[एषा किल कन्यका पुनः पुनर्देव्या मानुनयमिममेवार्थ-
मनुयुदेवमानावि न प्रतिपद्यते प्रत्युत्तरम् ।]

[राजा पुनश्च ताभ्यर्थं विप्रपत्न्यकमाळोकयन्
किमागं विदित्स्व विदूषक इत्यं प्रयच्छति ।

विदूषकः— (यांतएण मममि वाचयित्वा) अहो ज्जति एव्व गिर-
वज्जसरसपल्लणिम्भाणणेवणी वयम्मम्म !

[अहो ज्जदित्स्वेव गिरवज्जसरसपल्लनिर्माणेवणी वयम्मम्म्य !]

[इति आद्यमानः किमापि विलित्य राजे दर्शयति ।

राजा— (विलोचय तच्छापम्) माधु मस्ये साधु । अस्मदमिल-
पितानुगुणमेव भवता विलिखितम् ।

यतः,

प्रणयापराधशमनाय सुध्रुव-

श्वरणारविन्दमरुणाम्बुजप्रभम्

मम मानसं मकुटभूमणीगणै-

रसिताम्बुजधृतिविधातुमीहते ॥ ४५ ॥

विदूषकः— किं तर्णां एवमुणिल्लइ मह पंगेज्जिअविण्णाणणे-
उणी वअस्सेण ?

[किमिदानीमेव ज्ञायते मम परेज्जितविक्रान्तनैपुणी वयस्येन ?]

राजा— सखे, यथेदं देवी न जानाति, तथा संरक्ष्य समये
मदिनादनाथ देयम् । [इति विदूषकस्य हस्ते निजभालकमर्पयति ।

(ततः प्रविशति देवी मृणाळिका च ।)

देवी— मिणाळिए, किं तुह पिअसही कमलजा तेषु
तेसु णडणकळारहसोवदेसमाहणेसु भरआआरिअं ण किलेस-
अदि ?

[मृणाळिके, किं तव मिथसखी कमलजा तेषु तेषु नटन-
कळारहसोपदेशमहणेषु भरसाचार्यं न क्लेशयति ?]

मृणाळिका— देवि, ताए णडणोवदेसमाहणकौशल्लेशकथनमप्यदृष्टतन्न-
विअदिदृत्तण्णउणणेउणीआणं अचुटी विअ पडिभाइ । ता अज्ज
एव्व रतीए पअक्खीकरिअदु भवदी ताए णडणकौशल्लम् ।

[देवि, तस्या नटनोपदेशप्रदणकौशल्लेशकथनमप्यदृष्टतन्न-
टननैपुणीकानामत्युक्तिरिव प्रतिभाति । तदस्यैव राज्ञौ
प्रत्यर्क्षिकरोतु भवती तस्या नटनकौशलम् ।]

देवी— अये, वभोइहदअदुगीहिदं सुणिए अज्ज पज्जाउळं मह
हिअअम् । ता तस्सिं पिअसहीदं ताए णडणकौशल्लं अज्जउत्सेण

सह एव्य पेक्खिस्सं । दाणिं उण भज्जडत्तं एव्व वओइहदंभ-
समुत्सादमास्स उस्साहइदुं गच्छम्मो ।

[अथे बकोटहतकदुरीहितं श्रुत्वाग पर्याकुलं मे हृदयम् ।
तत्तस्मिन्निगृहीते तस्या नटनकौशलमार्यपुत्रेण सहैव
प्रेक्षिष्ये । दद्यामीं पुनरार्यपुत्रमेव बकोटहतकसमुत्सा-
दनायोत्साहयितुं गच्छावः ।

[इत्युपसर्पतः ।

राजा— (देवीं दृष्ट्वा) इत इतो देवी ।

[इत्युत्थाय करे गृहीत्वा आसने निवेशयति ।

चिदूषकः— सोत्थि भोदीए ।

[स्वस्थि भवत्यै ।]

राजा—अपि कुशलं देव्यै ?

देवी—अज्जउत्त, कुदं मे कुसळं भवन्तस्मि वओटहदंभ उवे-
क्खमाणे !

[आर्यपुत्र, कुतो मे कुशलं भवति बकोटहतकमुपेक्षमाणे ?]

राजा— देवि, तव कनिष्ठमातुः कमलाकयायाः भर्ते मम च
मातुलाय कमलाकराय दुःखत्वपि बकोटे कथं पमोपेशासंभावना
भवत्याः ! पूर्वमेव तदुत्सादनार्थं स्वत्सहजाय सारसाम् अमरकहस्ते
प्रेषितास्माभिः पत्रिका । तदनुपदमेव समागमिष्यति जयाशंसी
अमरकः ।

(प्रविश्य)

दौवारिकः— जयतु जयतु देवः । देव, ख्यालसारसकाशा-
दागत्य अमरको द्वारि विष्ठति ।

राजा— प्रवेश्यतां सत्वरं भ्रमरकः ।

दौषारिकः— तथा । [इति निष्क्रान्तः ।

(प्रविश्य)

भ्रमरकः— जेदु देवो । देव, एसा अंतपालसालसारसस्य
विष्णावणा ।

[जयतु देवः । देव, एसा अन्तपालस्यालसारसस्य
शिक्षापना ।]

[इति भूर्जपत्रं भूमौ निक्षिपति ।

राजा— कः कोऽत्र भोः !

(प्रविश्य लेखकः पत्रमादाय वाचयति ।)

“स्वस्ति श्रीराजाधिराजपरमेश्वराणां महाराजकलहंसानां चरणार-
विन्दभद्रपीठयोर्नमस्कृत्य स्वामिनामन्तपालः सारसो विज्ञापयति—
स्वामिनामाज्ञापनचीटिका शिरसा धृता । स्वामिनामनुमतमेवेद-
मिति ततः पूर्वमेव मया चतुरतरमखिलमपि चतुरङ्गबलं सञ्जी-
कृत्य बकोटहतर्कं पशुमारं मारयित्वा यथापूर्वमार्थकमलाकरः
पतिह्रापितः । कमलिनी तु सह पात्रेभ्यः कुत्र वा तेन हतकेन
निहितेति न ज्ञायते । पतिदिशं च परःशताः प्रणिभयस्तदन्वेष-
णाय प्रेषिताः । ततः परं स्वामिन एव कर्तव्येषु प्रमाणम्” इति ।

राजा— (स्वगतम्) नूनमियमेव कमलजा कमलिनी भवेत् ।
(पकाशम्) साधु सारस साधु । लेखक, अलङ्काराभिधीयतां
कोशाधिकारी पूर्णपात्रेण संभावनीयोऽयं भ्रमरक इति ।

लेखकः— तथा । [इति भ्रमरकेण सह निष्क्रान्तः ।

राजा— देवि, स्तुतं किल श्रोतव्यम् ?

देवी— अज्जउत्त, जाव वच्छाए कमळिणीए उवन्तो ण सुणि-
ज्जइ दाव ण पडिट्ठिअं होइ मे हिअअम् ।

[आर्यपुत्र, यावद्वत्सायाः कमलिनीया वृत्तान्तो न श्रूयते
तावन्न प्रतिष्ठितं भवति मे हृदयम् ।]

राजा— (निमित्तं सूचयित्वा) देवि, तस्याः शानुपदमेव शुभोदकेतां
श्रोष्यामि ।

सृणालिका— (स्वगतम्) किं दाणि एव्य कइइस्सं भूदत्थम् ?
(विचार्य) ण अअं ओसरौ; समए एव पअडीकरोमि ।

[किमिदानीमेव कथां विष्यामि भूतार्थम् ? नायमवसरः ;
समय एव प्रकटीकरोमि ।]

(नेपथ्ये)

वैतालिकाः— सुखाय भवतु सायंतनी संध्या देवस्य । सं-
प्रति हि—

आलिङ्ग्य प्रवसन्धियाः कमलिनीरात्मीयविम्बच्छला-
द्भव्यालक्तकविभ्रमं वितनुते भास्वान्प्रतीच्या दिशः ।

किं वोदञ्चति सूक्ष्मभानुकिरणश्रेणीपुरःशुद्धितं
संध्यानामददिन्दुशेखरमयासज्जहनाभं तमः ॥ ४६ ॥

राजा— देवि, तदन्तःपुरमेव प्रविशतु भवती । आवागमि
समुपास्य संध्यामनुपदमेव तत्र गच्छावः ॥

[इति निष्कान्ताः सर्गे ।

इति प्रथमोऽङ्कः ॥

द्वितीयोऽङ्कः ॥

(ततः प्रविधति सुभोनिधतो विदूषकः ।)

विदूषकः— (सतन्द्रं करेण करं निर्धोडयन्टद्धिं प्रमूञ्च) ही ही अहो मे उअरंभरित्तणम ! जं दाणिं ताहिं ताहिं अन्सेउरववुहिं भट्टिणोः पिअवअस्सोत्ति साअरं समपिअं ळड्डुअलण्डवाळं कण्ठदग्गं भक्खिअ एत्थ एव चउस्साळन्तरे बह्णिं वि विह्-
रिअ णिद्दार चळामोडिओमिहि । (सस्मरणं तिरोभागमवलोक्य)
हद्धि हद्धि ण दोसइ मए उवषाणीकिदं तं चित्तफळअम्,
जं देवीदंसणपहादो रक्खणिज्जंति पिअवअस्सेण दिण्णम् ।
(निचिन्त्य) णूणं इवो तदो संवरन्तेण देवीपरिअजेण णिद्दापर-
वसं मं वंअळण ओहरिदं हवे । (इति सविवादं परिभ्रमणुत्तरी-
याञ्जलमवलोक्य) हद्धि हद्धि कोवि एसो दुद्धदन्वीकरो कुण्ड-
ळिओ मह उत्तरीअञ्जळं ओळम्बेदि । (इति समवकम्पणुत्तरी-
यमधस्तात्प्राक्ष्य) दिट्ठिआ अणेण ण दट्ठोमिहि । अज्ज पुणो वि
माअराए गडभादो णिग्गदोमिहि । णो दाव दण्डकट्टेण पहरिस्सं ।
(इति तथा कृत्वा) हन्त दाणिं वि ण सुअइ एसो कुण्डळणं ।
ता मण्णे दण्डपादेण मारिदोत्ति । (उपत्तस्य) अहो मे अकण्ड-
भीरुदा ! एसा का वि पत्तसंपुडिआ । (विमूञ्च) णूणं एसा
केण वि देवीपरिअजेण अकण्डभीरुअं मं परिहमिद्धं एत्थ णि-
वदा । होटु, किं एत्थ अक्खराइत्ति पेक्खिस्सं । (इति पत्तसंपु-
टिकाभ्युत्थय्य मनसि वाचयन्) किं एदं ! पिअवअस्सं उदिसिअ

कमलव्याए महणलेहो विअ । (विचिन्त्य) अज्ज खु ताए विअ-
सही मिणालिआ दरसिडिलणिदेण नए एत्थ संचरन्ती विअ
दिट्ठा । ताए पूणं महाराअस्स एसो दंसइस्सदित्ति एसो पत्तसं-
पुट्ठिआ गिवट्ठा । जुज्जइ अ एदं । जं सा कमलव्या विअ-
वअस्सासत्तमाणसेषि सुणिज्जदि । (विमृश्य सर्पम्) पूणं इमाए
एव्व मिणालिआए गिअसहीविणोदणस्स तं चित्तफळअं वि-
ओहरिदिम् । (पुरोऽवलोक्य) एसो एवाई विअवअस्सो समाअ-
च्छइ । ता णं हमं पत्तसंपुट्ठिअं दंसऊण किं वि उज्जीवइस्सं ।

[ही ही अहो मे वदरंभरितम् ! यदिदानीं ताभिरताभि-
रन्तःपुरवधूभिः मर्तुः प्रियवयस्य इति सादरं समर्पितं
लङ्कुकसण्डजालं कण्ठवज्रं भक्षयित्वात्रैव चतुःशाला-
न्तरे प्राङ्गणीमपि विस्मृत्य निद्रया बलात्कृतोऽस्मि ।
हा भिक् हा भिक् न दृश्यते मयोपधानीकृतं तच्चि-
त्तफलकम्, यद्देवीदर्शनपथाद्रुभणीयमिति प्रियवय-
स्येन दत्तम् । नूनमितस्ततः संचरता देवीपरिज-
नेन निद्रापरवशं मां वञ्चयित्वापहृतं भवेत् । हा
धिक् हा धिक् कांऽप्येष दुष्टदर्शकरः कुण्डलितो ममो-
त्तरीयाञ्चलमालम्बते । दिष्ट्यानेन न इहोऽस्मि ।
अथ पुनरपि सातुर्गर्भाश्रिगतोऽस्मि । एनं तावदण्ड-
कांश्चन प्रहरिष्यामि । हन्तेदानीमपि न सुञ्चत्येव
कुण्डलनाम् । तन्मन्ये दण्डपातेन मारित इति ।
अहो मे अकाण्डभीरुता । एषा कापि पत्रसंपुटिका ।
नूनमेषा केनापि देवीपरिजनेनाकाण्डभीरुत्वं मां परि-

हसितुमत्र निबद्धा । भवतु, किमत्राश्रयापीति प्रेक्षि-
ष्ये । किमेतत् ? प्रियवचस्यमुद्दिश्य कमलजाया
मदनलेख इव । अथ खलु तस्याः प्रियसखी मृणालिका
व्रशिमिलनिद्रेण मयात्र संचरन्धीव दृष्टा । तथा नूनं
महाराजस्यैव दर्शयिष्यतीति एषा पत्रसंपुटिका नि-
बद्धा । शुभ्रसं चैतत् । यस्या कमलजा प्रियवचस्यासक्त-
मानस्येति श्रूयते । नूनमनयैव मृणालिकया निजसखी-
विजोदनाय तच्चित्रफलकमप्यपहृतम् । एष एकाकी
प्रियवचस्यः समागच्छति । तदेनमिमां पत्रसंपुटिकां
वर्शयित्वा किमप्युज्जीवयिष्यामि ।] [रक्षुपसर्पति ।

(ततः प्रविशति उत्कण्ठितो राजा ।)

राजा—

पर्यावृत्तपयोधरं विवर्लितप्रत्यग्रमुक्तालतं
साचीकृत्य मुखारविन्दमनर्घं सव्याजयेणीदृशा ।
मृङ्गारैकरसैरपाङ्गवल्लनैश्चेतो हृतं यत्तदा
प्रत्यावृत्तिकथामपि स्मरति न प्रायस्तदद्यापि मे ॥

विदूषकः— (उपसृत्य) जेहु विश्ववज्रभसो ।

[जयतु प्रियवचस्यः ।]

राजा— सखे, उपविश्यताम् ।

[विदूषकः उपविशति ।

राजा— (शानुष्यानम्)

मुधाकृतमुधाकरं मुकुरमण्डलीसंपदा-
मसासहि सरोरुदामपि च गर्वसर्वकपम् ।

परिस्फुरति मे पुरः प्रसवसायकमाभृतं

मृदुस्मितपरीचिकं मृगदृशो मुखाम्भोरुहम् ॥ २ ॥

(उपलक्षकम्)

साधारणानि पृथिवीमल्लिलादिमानि

सत्यं कदापि न हि कारणतां भजेयुः ।

शक्तः स्वभूरपि न सृष्टिविधावगुण्याः

को वा विधिस्तदिह कानि च कारणानि ॥ ३ ॥

(विश्वस्य) इदमिह तत्त्वम् ।

शङ्खान्तर्भसा नभो नवसुधामारेण पापस्तथा

श्रीखण्डाचलमारुतेन मरुतं ज्योतिस्तद्विज्ज्योतिषां ।

कर्पूरोत्करकर्दमेन मृदमप्युत्पाद्य पुष्पेषुणा

चेतो वञ्चयितुं मदीयमह हा सैयं समुत्पादिता ॥ ४ ॥

(विरूपकं पति) सस्ते, सस्तेदमिदं हृदयं केन वापायेन विनोदयामि ?

विदूषकः— (स्वगतम्) हन्त गाढं निवड्डिओ एसां सुमसरस-

वरवाङ्गसु । तह वि णं सणमेत्तं परिहसिअ पत्तसम्पुट्टिअं

दंसइसस । (प्रकाशम्) वयस्स, किं आणइस्सं मोदअसणहाइ ?

[हन्त गाढं निपतित एव सुमशरशबरवागुरासु । तथा-

प्वेनं सणमात्रं परिहस्य पत्तसंपुट्टिकां दर्शयिष्यामि ।

वयस्य, किमानेष्यामि मोदकसण्डानि ?]

राजा— नायमवसरः परिहासस्य । संप्रति हि—

आलिम्पेद्यदि चन्दनैरतिघनैरङ्गं पटीराचलः

सिद्धेति च सुधाकरो यदि सुधामारोमिकाधीकरैः ।

मालेयक्षितिभृत्स्वयं यदि हिमप्राग्भारतः श्रावणे-

त्संतापः स्मरदीपितो मम तदा शान्तिं भजेत क्षणम् ॥

(विचिन्त्य) सखे, किमेवं तामपि तरललोचनां तरलमतिं विचिन्तयाम् ?

विदूषकः— (संगतम्) एतो एव ओसरो पत्रसंपुटिकादर्शनं
गत्स । (प्रकाशम्) नाहं देवणो । एता उण का वि सडण-
सम्पुटिका । ता एरथ सडणं पेवखदु भवन्तो ।

[एष एवाचसरः पत्रसंपुटिकादर्शनम् । नाहं दैवज्ञः ।
एषा पुनः कापि शकुनसंपुटिका । तत्र शकुनं पश्यतु
भवान् ।]

[इति पत्रसंपुटिकामर्पणम् ।

राजा—(सबहुमानमादाय सप्रणिधानमवलोकयन्सखेदम्)

गात्रे गात्रे गलदुपरमो गाढरूढः प्रकम्पो

हस्तन्यस्तं हर हर हठादाक्षिपत्येव पत्रम् ।

नीरन्ध्रं द्राक्ष् निरवधितया निष्पतन्वाष्पपूरो

दृष्टिं रुन्दे दृढतरमहो देवमस्मद्विराधि ॥ ६ ॥

तदिदानीं सखे, भवसैव वाच्यताम् । [इति विदूषकदृष्टे ददाति ।

विदूषकः— (प्रतिश्रुत्वा वाचयति ।)

सदृशी तवेति गर्वस्त्वयि मे धन इत्यसाक्षिकं वचनम् ।

किमिह बहुनेत्युपेक्षा त्वमेव जानासि करणीयम् ॥ ७ ॥

राजा— अहो गीर्वाणवाण्यामपि कीरवाण्याः प्राणीष्यम् । (स्व-
मेव 'सदृशी तव' इत्यादि पठन्)

सुधामधुरिमस्मृतावपि हरेः स्मरन्ती तथा
 नवेक्षुरसमासिकश्रियमधिसिपन्ती भृशम् ।
 कचाकचिविधायिनी सरसयापि सृष्टीकथा
 वचोरचनचातुरी वरतनोः कथं वर्णयताम् ॥ ८ ॥

(विदूषकं हस्तेन दर्शयति)

अपि नाम सखे, तस्या एव तामरसलोचनायाः सदृशानुराग-
 पिशुनोऽयं मदनलेखः ?

विदूषकः— अहं हं ।

[अथ किम् ।]

राजा— (पुनः पुनः सदृशां तथेयादि पठित्वा)

कान्तास्वहस्तलिखितं सदृशानुराग-
 कर्णेजपं सरसवन्धयिमं निश्चम्य ।

सौधाकरैरिव करैरभिषिच्यमानं

चेतोऽधुना किमपि निर्दृतिमभ्युपैति ॥ ९ ॥

विदूषकः— जुलं एदं, सरिसं एदं, जं परोप्परसमाजसं
 लन्तरेण वि सरिसाणुराजो एन्व हि जुवाणं पोम्मिणीदिज-
 अराणं विअ किं वि कोदुहळं उळ्ळासेइ ।

[युक्तमेतत्, सदृशमेतत्, यत्परस्परसमागममन्तरेणापि
 सदृशानुराग एव हि युक्तोः पश्चिनीदिनकरबोरिव कि-
 मपि कौतूहलमुल्लासयति ।]

राजा— सखे, कथमिदमुपलब्धं भवता ?

चिदूषकः— एवं विभ ।

[एवमिव ।]

[इति कथं कथयति ।

राजा— एतादृशानां भाग्येषानामभाजनमात्मानं मन्यमानमिदं
न विश्वसिति मे हृदयम् ।

चिदूषकः— मह वि एवं अविस्साससीळस्स तुह कहं अप्पा-
णम्मि वा विस्सासो ?

[मध्यमेवमविश्वासशीलस्य तव कथमात्मानि वा विश्वासः ?]

राजा— (स्वसंभ्रमिनीय सोद्वेगम्) कोऽयमिहाकुळयति मामविरतं
कुक्कूलानलकणपणविकिरणेन ?

चिदूषकः— (स्वगतम्) हन्त चन्दिआपरिमळं एस्व कुक्कूलाजळं
आकळेदि ।

[हन्त चन्द्रिकापरिमलमेव कुक्कूलानलमाकलयति ।]

राजा— (विमृश्य) अहो मम भ्रान्तिः ! संपत्ति हि,

कन्दलन्ति कतिचित्तमोमुषः

कैरवस्फुरणकेलिकापुषः ।

विषयुक्तजनतैकविद्रिषः

पञ्चषाः शिशिररोचिषस्त्रिषः ॥ १० ॥

चिदूषकः— वअस्स, पेवस्स पेवस्स—

आसावारविळासिणीकुअतडीपाटीरचषाद्दा

कंदप्पादिवकण्णजाहचमरीवाळप्पपंचप्पहा ।

समंगगाजलवेणिकासहचरी तेज्ज्जोकसोदपली-
सोहालेपचमक्किअब्भमअरी जोग्हा समुत्तिम्भह् ॥

[वयस्य, पश्य पश्य,
आशावारविल्लासिनीकुचतटीपाटीरचर्चाविता
कंदर्पद्विपकर्णजाहचमरीवालप्रपञ्चप्रभा ।
स्वर्गगाजलवेणिकासहचरी त्रैलोक्यसौधस्थली-
सौधाळेपचमत्कृतिध्रमकरी व्योत्सना समुज्जंभते ॥]

राजा— सखे, संप्रति हि,

तारकाण्डपटले प्रथमाब्धे-
वीचिभिर्वियति दूरविकीर्णे ।
राजहंस इव तत्प्रविचेतुं
शीतदीधितिरितः समुदेति ॥ १२ ॥

अपि च,

लक्ष्यचिह्नकिटिपोतकमुच्चै-
रायतांशुचयगादनिबद्धम् ।
चन्द्रमण्डलमिदं विषमेषां-
वीतशाटवलये परिशङ्के ॥ १३ ॥

(निर्वर्ण्यं)

विकसन्मृदुस्मितपरीचिवीचिकं
वदनारविन्दमतुलं मृगीदृशः ।
तुहिनांशुमण्डलमिदं दरस्फुर-
अवकीमुदीकमतुर्कृतुमीदते ॥ १४ ॥

तदेतन्मतिदुर्लभायांभिलाषदुर्लभितं रोहिणीवल्लभं किमप्यु-
पालभे ।

तन्वह्नीवदनारविन्दमुषमासाम्यैषिणा कौतुका

दिन्दो मन्दमने त्वया कचभरस्थाने कलङ्कः कृनः ।

निर्झसं च तथा विलोचनपदे नीलाम्बुजं सौहृदा-

यद्यप्यस्तु तथापि तन्क भवतः स्वाभाविकं मौरभम् ॥

इत्त स एष दोषाकरो निजाभिलाषवर्द्धासपरं मामभिमन-
रोष इव परुषनरैः करैर्विभोषयति ! तदद्य कुत्र वावशिष्टामपि दीर्घ-
यायां त्रियामामलिवाहयामि ।

विदूषकः— वयम्स, तुह किल मणोरहमिरी कमलजा नाट्यशि-
क्त्वाजमिअमभावणोदणम परिडणिम वम्महुज्जाणं मिणाअिओमे-
त्तमहाआ अहिबमड ति मय सुदम् । ता अम्हे वि तहिं गच्छम्मो ।

[वयस्य, तव किल मनोरथर्थाः कमलजा नाट्यशिक्षा-
जनितश्रमापनोदनाय प्रतिनिता मन्मथोद्यानं भूणास्त्रि-
कामात्रमहाया अधिवसतीति श्रुतं मया । तद्वाचामपि
नत्र गच्छावः ।]

राजा— तर्हि ममादर्शय मन्मथोद्यानमार्गम्, येन तस्मात् प्रिय-
तमालोकनेन जन्म सफलमामि ।

विदूषकः— इदो इदो ।

[इत इतः ।]

[उच्यते परिक्रामतः ।]

राजा— [पुनः निर्दिश्य] सखे, ममेदानीं पटीरवमुषापरतटीपटी

रलताकुटीरिवाटीपरिसरचंक्रमकमचतुरगन्धवहस्तनंभयमन्दमन्दा-
न्दोमितमाकन्दकुसुमनीरग्ननिःपद्यन्मानमकगन्दरसतुन्दिलमिलि-
न्दसुन्दरीजनमधुरशंकाररवशृङ्गागितहरिदन्तरम्, उत्फुल्लनवरका-
शोकस्तवकरागानुमितलक्ष्मणवसनलक्ष्मीपादाचिन्थासम्, अ-
न्यादशरावणीयकधन्यम्, सविधसरसीजलविहरमाणसरस्वतीसुहृ-
द्यानं मन्मथाद्यानं कन्दलयाति हृद्यानन्दभरमगन्तरम् । तदत्र
प्रविशावः ।

[उभौ प्रवेशे नाटयतः ।

राजा— (समप्तादवलोक्य)

आनास्रैर्नवपल्लवैः पटकुटीलक्ष्मीं हुमास्तन्वने
मत्तो भृङ्गाणश्च यामिकधुरां धत्तेऽमितं वम्भ्रमन् ।
माद्यत्कोकिलकूजितं कलयते मेनारवाडम्बरं
तन्मन्ये श्लिषिरे मनोजवृपतेरारामपारादिमम् ॥ १६ ॥

(अन्यतो ददर्शाष्टः)

उद्यमस्तवकरतनामलिरवव्याजेन मंलापिनीं
निष्कपोतन्मकगन्धविन्दुनिवहस्वदाम्बुमिताङ्गकाम् ।
गडवत्कोमलपल्लवाधरदलामालिङ्ग्य वल्लीवधु-
माधत्ते सुकुलच्छलेन पुलकं माकन्दशाखी युवा ॥ १७ ॥

(परतः परिक्रम्य मोदंगतः)

हन्न किमित्यागतमत्याहितमथाने । यतः,

नवसौं गभोचलितभृङ्गपङ्क्ति-
करवालिकामदह कामपातकी ।

विधुनोत्स्युक्तजनबाधनोन्मुखः

कलकण्ठनिःस्वनकठोरहृत्क्रियः ॥ १८ ॥

तदन्वतो गच्छामि ।

(इति परिक्रम्य सोन्मादम्)

आपादचूडमसितांशुकपल्लवेन

हन्तावकुष्ठथ परिशोधयितुं मनो मे ।

सौरभ्यसंपत्तनुमेयतनुः पुरस्ता-

त्संजीवनौषधिरियं मम संनिधत्ते ॥ १९ ॥

तदेनामनुनयामि । (उपमृत्य)

अवकुष्ठनशाटमङ्गका-

त्कलकण्ठीनिनदं निरम्कुरु ।

भवतु क्षणयात्रमम्बुदा-

वरणात्क्षमरुचिर्विनिर्गता ॥ २० ॥

बिहृषकः— (स्वगतम्) हन्त उन्मत्तो विश्व संवृतो ! का गई ?

(प्रकाशनम्) कर्हि दाणि एत्थ तुड पिअदमा ?

[हन्त उन्मत्त इव संवृतः ! का गतिः ! कुवेदानीं तव
धियतमा ?]

राजा— (निरुप्य मज्जिबैदम्)

अभिजातसौरभद्वरीसरीसृप-

द्वुमरीकदम्बकनिरन्तरीकृता ।

मतिभाति कापि नवमालतीलता

पुरतो हतोऽस्मि न पुनर्दृगेक्षणा ॥ २१ ॥

(इत्यत्रतः परिक्रामितवार्तितकेन स्वर्गोत्सवविधीय साधकैः)

पञ्चचन्द्रकरद्वयन्तर्द्विद्विज्जाम्भीधमशालीगल-

द्वारापाशविशीर्षिशीकरपरीरम्भनिर्घभानुस्यः ।

सौरभ्यान्निशपातिसुभ्यदन्तिनीककारभृङ्गारिताः

किं स्वेतम्बुदङ्कुरा मम वनःवीनुदले तन्वते ॥ २२ ॥

(तपस्यार्थम्) नूनमर्षी सातङ्गनयनाङ्गसङ्गतस्त्रितभामयेवा
संकेतुः । कावदेतदनुत्तमेण तामेधीदृशमन्विष्यामि ।

[इति परिक्रामति ।

(मेवथे)

हस्ता कमलस्य, वदति यः किं उच्यते सत्यं एव किं किं
किं किं मन्तव्यं सुदृष्टिणीवामसंनदमरमकमेवविश्व-
चरिष्यत्तरङ्गकारमनामप्ययममभ्योरन्वविषदन्त्यभ्यसद्वि-
वारोभयवर्द्धयमसंशुक्तुगमे वगे पञ्चमाद् पन्नाद् गदुक्त
दुल्लहनिमन्विष्वमरकदुल्लहणीरुक्तवहा पदे पदे वदित्थं सज्जति ।
ता विद्म विद्म । मं ह्ये धोर्त्तवदि ।

[अस्ति कमलते, कुत्र वा मामनुसिद्धता स्वयमेव कि-
मपि किमपि मरुत्तमाला सुदृष्टिनिःश्रामसौरक-
नरमसर्षादिशयच्छरीकपनुरङ्गकारमनाकर्षणामवकी-
रन्तानिपतकथनसद्विषयानिचगलसंययजम्वाङ्गदुर्गमे
सार्गे पञ्चपाश पदानि यत्ना दुर्गद्विन्त्यविम्बमरकदु-
र्गोदकावहा पदे पदे कलनाभ्यस्यति । तन्निष्ठ विद्म ।
सौ वरते अचलम्बव ।]

राजा— (भाकर्धं पुण्ड्रकमेव सातन्दव)

एकेनात्मसखीं करोम सुदुर्गा हस्तेऽवलम्ब्यधरं
 मध्ये न्यस्य सुदुर्बद्धोत्तपनश्रान्तोपकाण्डेभ्यम् ।
 त्रैलोक्यसिवाद्भुक्तम्पितकुचस्रस्तोचरीयाञ्जलं
 सान्निध्यं लक्ष्मैति संवति ह्योरस्वाक्याशौ रसः ॥

(ततः प्रविशति मृगात्मिका कसलजा च ।)

कसलजा— (स्मरत्य) किं तु त्वु मद् मखलसेहं अलखलनाभो
 महामासक्त ईशहस्ते ! हंसिन् वा तस्य किं सुमरणविषयीमधि-
 शितम् ? (विचिन्त्य) अह वा एवमित्यर्थं भाव्येभ्यो मद्
 मन्दमाह्वीम् का कथा ?

[किं तु अस्तु मया मदनसेसकार्येचकवाको महामायाय वृत्त-
 विव्यति ? हंसिन् वा तस्य किं सुमरणविषयीमधि-
 श्यामि ? अथ वा एकादशानां भागधेयानां क्षयि मन्द-
 माह्वीयां का कथा ?]

मृगात्मिका— (स्मरत्य) अहो एदार अत्रिणामि मयो निरहसं-
 द्यो ! तद् द्वि -- यमि हमार,

वीसापकोरहमरावडिमाटिपती

तागाट्टा पडइ पुण्णरवण्णि खीरे ।

देहाण्णेष म्भ निमं अमिअंकरण

तम्भन्ति अन्तिअट्टराणवण्णवट्टवाइ ॥ २४ ॥

(प्रकाशय) इत्थं, चिञ्जन्त्यापि सुखद्वयिसम्भवेण । सा एव
 किरन्तरकोरइ मयोयालेभाअइतरकोरणिहुअमहुअरकुळकळरव-

दिष्वाङ्गुली भङ्गुत्तविभ्रजवत्तङ्गकुसुमविस्मिरमवृद्धिजामील-
कण्ठे हृदये उपविशन्ते ।

[महो एतन्वा अतिभूति गतो विरहमन्तापः । तथा हि—
हरामीमस्याः,

निःश्वाससौरभचक्षुपातिनालिकच्छि-

स्त्रावाकुला पतति जुम्परतो सीते ।

देहान्तेन च भ्रुवमन्वितं पथेन

साम्पन्निभं चन्तिकलनानवपङ्कनाभि ॥

असि, ह्याम्नासि दुर्बह्नितम्यभरेण । सद्य निरन्तरको-
दक्षितकवसादिकास्तान्तरकोटतीनभूतमधुकरकुलकल-
रवदशकर्वोत्सवे आङ्गुत्तविभ्रजवत्तङ्गकुसुमविस्मिरमवृ-
द्धिजासीतकण्ठे कनाङ्गे कचविशान ।]

[रागुत्तिलकः ।

राजा— कले, वाक्त्रावान्धरैव कलाभवनस्य पश्चिमभागे नि-
गृह्यकण्ठोः परस्परविसम्भालावेषु दृष्टव्यौ कथाश्च ।

[दत्तुनी तथा कुपतः ।

विदूषकः— कलसा, सिद्धिभा उपकर्तुं ते कथयमासहेतुं । ता
एहि राज्य अथङ्गीहं सफलैहि ।

[कथय, सिद्धिभा उपकर्तुं ते कथयमासहेतुं । कविदायीमेव
अक्षिणी सफलैः ।]

राजा— (आवाङ्मूढमन्त्रोन्मथ) संपत्ति सले, पश्य पश्य,

पादाम्बोजादभिसुखतया कामितपूरेषु खेल-
आभीकृते नयनशकरो मामको इत्य मम ।

भूपो रोमाकलिकाविहारीपाकलोभादुत्सव-
आसाभूषाकपटपरिधे कौतिलोऽबूदमुग्धाः ॥ २५ ॥

विदूषकः— (निर्वर्त्य) वामस्य, एदार नि वलियं कर्मेदि
पक्षसरो निजभुजदण्डसौण्डर्ये । तद् द्वि एसा—

पण्डितमिहाममुली
निन्दितमीसामखिन्नविम्बोद्धी ।

करकमलभाङ्गमुली
सुयो विन्दो विजाभाह ॥ २६ ॥

[वामस्य, एतदपाननि वलकस्यदर्शयति पक्षसरो निजभुज-
दण्डसौण्डर्यम् । तदा द्वि एसा—

पण्डितमनिसप्रसूने-
निन्दितानिःशामखिन्नविम्बोद्धी ।

करकमलभाङ्गमुली
सुयो विरह इकामति ॥]

राज्ञा— ममे, मय्यगुपयज्ञितम् । अन्ताः किर,

इतिनवशरकाण्डस्वच्छसूली कपोली
श्वानितमधिकपापौत्कम्पितोरोजकुम्भम् ।

नयनभुगवजस्रं दिष्यनद्वाप्यपूर्
शिव शिव तनुवल्ली मूर्तिमल्पानिरेव ॥ २७ ॥

सृष्टालिका— (नयनम्) जहो इहाह तस्मि नदानाए अगु-

राजकर्मो, नं दामि वस्तुदं वि पर्यं विमुचयिष्य तं वृष्व चिन्तेदि ।

[अहो वस्तुवस्तुविमन्वहामाये अनुरागवन्वः, वदिदानीं
वस्तुवस्तुवि वस्तुदं विमन्वः समेव चिन्तयति ।]

कामाक्ष्या— (व्यगम) अहो मे चिन्तापरवन्वः, नं वस्तुवस्तु
व वृषिदोः । (अध्याय) अदि, तदो तदो ।

[अहो मे चिन्तापरवन्वः, वस्तुवस्तुवो न वृषः । अदि,
वस्तुवः ।]

राजा—

अधुना सुधारससरीति सुधुवो
वचनं विशयकर्मणीद्वेषुषः ।

वृषकर्मोदमिपतो वस्तुवरा-

इदिद्विनाः वस्तुवरागसायकाः ॥ २८ ॥

सृणासिका— अदि, तदो न वेव वस्तुवोदिदं विचयकर्म
वेचुव आनदमि ।

[अदि, तदव वेचुववस्तुवोदं विचयकर्म वृदीत्या अग-
तामि ।] [इदि विचयकर्मवपति ।]

विवृषकः— दामि उचिद्विषो वस्तुवस्तु ।

[इवाजीसुचिद्विषः वस्तुवस्तुः ।]

राजा— असे, भवत्ववस्तुवस्तुवस्तुवस्तु ।

कामाक्ष्या— (विचयकर्म विचयकर्मवस्तु वस्तुवस्तुवस्तु) वस्तुव-
व, उचिद्वि उचिद्वि । अनुवदं वदम् ।

[वस्तुवस्तु, उचिद्विउचिद्वि । अनुवस्तुवस्तु ।]

[इदि वस्तुवो विचयकर्म ।]

राजा— अग्नि तुभ्ये, किमत्रानौचिष्यम् । इदमेव हि जन्मसाध्यत्वम् ।

विदूषकः— वयस्य, एसा चित्तगतं मङ्गलं सर्वं मय्यहम् ।

[वयस्य, एसा चित्तगतं मङ्गलं सर्वं मय्यहम् ।]

कामसूत्रा— इत्य, न तुभ्येहि एको ऋद् वयस्य, सा तुभ्ये
एव्य नं तद्भावेहि ।

[सति, न तुभ्येहि एको ऋद् वयस्य । तस्यमेवैतदुत्थापय ।]

सूयास्तिका— सति, चित्तगतं तु एवम् ।

[सति, चित्तगतं मङ्गलं मय्यहम् ।]

कामसूत्रा— (सगतम्) इत्य तुभ्येहि । (तुभ्येहि एव वयस्य)
अहं न तुभ्ये वयस्यहम् ।

[इत्य तुभ्येहि । मय्य वयस्यहम् ।]

[इति चित्तगतं मङ्गलं मय्यहम् ।]

अग्नि संदिग्धानि न किमपि

सोऽहं त्वग्निं वर्तेते हि मे चेतः ।

दृष्टुं तदेव भवती

वाचां मे स्वतन्त्रेण स्मरेण कृताम् ॥ २९ ॥

सूयास्तिका— सति, तुभ्ये एव वयस्य, नं एवमं महाभागेण ज-
गुप्तहिदासि ।

[सति, एवमेव वयस्य, एदेव महाभागेण जगुप्तहिदासि ।]

कामसूत्रा— इत्य, एवमेव एव नं एदेवहिदुं तुभ्ये चित्तं वयस्यहम्-

इत्येति उच्येति । किं न एवम् कथयन्त्यादिनाम् उच्येति ।

[सखि, सर्वमेतन्मां परिहरितुं तथा कृतं कथयन्त्यादिनाम् उच्येति । किं मायेनं कथयन्त्यादिनाम् उच्येति ।]

[इति कथयन्त्यादिनाम् कृतं परिहरितुमिच्छति ।

राजा— (सन्तप्तः) अयमेवाकसरो ममात्मानं दर्शयितुम् । (प्रकाशयन्) महामागे, न कथयन्त्यादिनाम् सृष्ट्यादिनाम् । सत्यमेवेदम् । [इत्युत्तर्यति ।

(कमलका पञ्चानं दृष्ट्वा लक्ष्मणमुच्यते ।)

राजा— महामागे, अकथयन्त्यादिनाम् कथयन्त्यादिनाम् ।

कमलका— (सन्तप्तः) इत्येति उच्येति उच्येति । सुहृत्समेदरो ।

[इत्येति उच्येति उच्येति । सुहृत्समेदरो ।]

सृष्ट्यादिनाम्— उच्येति उच्येति महामागे । (कमलका पति उच्यते) इत्येति उच्येति ।

[अयम् उच्यते महामागे । सखि, इदानीमपि उच्यते ।]

विदूषकाः— (सन्तप्तः) इति वा एव एते उच्येति उच्येति ।

[इति उच्यते उच्येति उच्येति ।]

सृष्ट्यादिनाम्— अज्ज, परिभेदि । इत्येति, अयम् महामागे उच्यते ।

[आयं, उच्यते । सखि, अयम् महामागे उच्यते ।]

(कमलका उच्यते उच्यते ।)

विदूषकः— सोऽपि बोदीय ।

[स्वस्ति भवत्यै ।]

सृणासिका— इयो कटिभमिच्छातलं अलंकरोऽतु महाभाष्यो ।

[इतः स्रष्टिकटिच्छातलमलंकरोऽतु महाभागः ।]

[समे पर्येच्छित्तुःविज्ञानि ।

राजा— (अगत्य)

मम कुतो मदनो दक्षितामिमां

नवशिरीषदलाधिककामनाम् ।

प्यधयतीति मनो मम योदते

किमपि स्नेदयतीति च सांपतम् ॥ ३० ॥

(प्रकृतम्)

रसानुबन्धेन सुवर्णभावं

दुर्बन्धेतीति हि किंचदन्वी ।

सुवर्णमङ्गं तव सुन्दरीदं

दुर्बन्धमासीदपुना किमेतत् ॥ ३१ ॥

विदूषकः— यं होदि रसानुबन्धेन पञ्चकलं एव सुवर्णं
मि कुल्यम् ।

[यत्तु भवति रसानुबन्धेन पञ्चकलेन सुवर्णमिति दुर्बन्धम् ।]

कुमलजा— (अगच्छते) इच्छा मिवाऽपि, लज्जाम् माहं परेति
महाभाष्ये परिबन्धुं । ता तुमे एवम् भव ।

[सखि सुखाधिके, लज्जया नाहं पारयामि महाभागं प्रति-
वन्दुम् । तस्मै नमः ॥]

सृणालिका— महाभाग, सह निभसही मह कुक्षेण विष्णवेदि ।

[ब्रह्मभाग, मम विषयसौ कम कुक्षेण विष्णवपति ।]

राजा— अवहितोऽसि ।

सृणालिका— (संस्कृतमाभिल)

चन्द्रातपालेषचमत्कृतोऽपि

चन्द्रोपलक्षन्दनपद्विलोडकम् ।

अहो किमेतद्भवद्भ्रमद्वा-

चक्ष्वायसो रीतिमूरीकरोति ॥ ३२ ॥

राजा— अरेण तव विषयसौ नवनादिधीहृता, तदा प्रभृति,

असृष्या नैवाभ्यां अभितपतिदीर्घे स्थितरुचे-

वैपुमीरं सप्यादधिकतरसून्या धनिरपि ।

उरोजाभ्यामाभ्यां न्यमानपतितुङ्गे किमपरं

कत श्रुभद्वात्प्यजनि कुटिलः पञ्चविशिलः ॥

कामलराजा— (सवचन) हन्त मह किम् एतन् अतुहोदि महाभाजो !

[हन्त मम कुक्षे एवस्तुभवति महाभागः ।]

सृणालिका— (संस्कृतमाभिल) इदमपि श्रुवतां महाभागेन । कदा

पुनरस्या भवद्वलोकनेन सप्तलज्जनि नवनकुक्षतम्, तदा प्रभृ-

त्यस्याः,

हारा ब्रह्महारा भवनशुक्लवधूषाद्गुहाश विशाश

धारामाराधि कारासुहृदहनसुहाः शीतमानुः कृशानुः ।

सकृत्कालिकः स्फुलिकः सरसिनकलिकाभूलिरहारपालि-

नैर्दीक्षायाः वसापाः शिव शिव सुतनोर्मन्यमत्सुप्रसन्पम् ॥

(निर्घन्ते)

अये सृष्टालिके, स्वरय कमलजां भूमिचापरिमहाय ।

सांपते विज नटनालोहनशुक्लशुहृदा देवी कर्षेतरकु-
पलवावस्वपरिचारिकाप्राप्तं काश्यमण्डपमातिगमिषति ।

[सर्वे कलाकर्म निशब्दं नाटयन्ति ।

सृष्टालिका— अतुजानातु मं महाभायो ।

[अतुजानातु मां महाभागः ।]

राजा— (संनिवेशम्) अतद्वनीयो द्वि देशिकदेशः ।

सृष्टालिका— महाभाग, तवमित्रीया एमा न विदुमरथिज्या ।

[महाभाग, तवमित्रिण्या न विदुमरणीया ।]

कमलजा— (अन्वारे) इत्य, मिहाय विचकलकम् ।

[सति, एहाय विचकलकम् ।]

[सृष्टालिका नाट्येन पठति । कमलजा विरोधदुःखं
नाटकली नदं सधवा निष्कान्ता ।

राजा— (संनिवेशम्) अहो विनतमातिप्रकर्षादभिरुचिपुष्पापि
देशस्यावभापुः संनिवेशः । तथा द्वि—

लीलोपानामिदं तदेव दहनालीई किलाल्कृपते
 तथेदं लवलीनिकुञ्जधवनं अचेतरां वैशुरीम् ।
 सैवेयं नवमालिकासुममयी सुध्यापि कल्यापते
 येतो इत्य तदेव कामपि दशां मोहावहां वादये ॥

(विधिवत्) ववद्य, कतिचित्तदानी वा विपतमामकुसुमम् अन्व
 लकृतवामि । सुनादृश्यं कथामम् ।

विदूषकः— इयो इयो वज्रको

[इत इतो वचनवः ।]

[इति निष्कान्ताः सर्वे ।

इति द्वितीयोऽङ्कः

तृतीयोऽङ्कः ॥

(सतः प्रथितः) मयामवकमजानहिनो विदुषः ।)

विदुषः— [मयावकमजानहिनो विदुषः] साधु सहे कतरण्यव,
साधु । सुमरिषी किरा कमलजाए एसा माभाबर्द कण्या । (निरुप्य)
अहो माभाबर्दण्यम्, जे तकरेहेनो वि नह सवसा कमल-
जासुद्धी व चळत । (निनिन्व) सचं वशिदो एव जाए चिन्-
वज्जसो । जाव काहावकमजानहिनो येवसाभि । (पुरेऽपयोग्य)
इदो एव पञ्जाठया विज निवाळिया समावच्छति । उवसा-
व्याभि दाव वम् ।

[इत्युत्तरंति ।

[साधु सहे कतरण्यव, साधु । सुमरिषी किरा कमलजाया
एसा माभाबर्दो कण्या । अहो माभाबर्दण्यम् । यत्त-
वववेदिनोऽपि मय साक्षात्कमलजासुद्धिर्न चळति ।
सचं वशिष्य एषानया विषयवस्यः । कावसाहायकाय
सुवालिकां वश्यामि । इत एव कर्तुकुलेव सुवालिका
कमावच्छति । कवसर्धामि तावहेनाम् ।]

[सतः प्रथितः) यथानिर्दिष्टा सुवालिका ।]

सुवालिका— इद्धि इद्धि । एविमं काळं गवेसकतीम् नए व
दिद्धं चित्तकलत्रम् । हा ! कहि तु पञ्जहं हवे ?

[हा चिद् हा चिद् । एतावन्तं काळं गवेसकन्त्या कथा न
हहं चित्तकलत्रम् । हा ! कुत्र तु पञ्जहं भवेत् ?]

विदूषकः— अहं निजास्त्रिण, वस्त्रपरिवर्तिनं वि नं अणकल्लोइअ
कहिं वण्णसि !

[अत्रि सृणास्त्रिके, वार्धपरिवर्तिनमपि मामनकल्लोअण कुण
वण्णसि !]

सृणास्त्रिका— अज्ज वण्णमाअ, चिन्तापरवण्णमाए मए अ दिट्ठोसि ।

[वार्ध वण्णमाअ, चिन्तापरवण्णमा मया अ दिट्ठोअसि ।]

विदूषकः— किं चिन्ताए कालणम् ?

[किं चिन्तायाः कारणम् ?]

सृणास्त्रिका— अज्ज अ कालाणि कहिं वण्णहुं चित्तकल्लवण्णि ।

[वार्ध, न तावन्नि कुण वण्णहुं चित्तकल्लवण्णि ।]

विदूषकः— (सत्यम्) किं एतिअमेवम् ?

[किमेतावन्मात्रम् ?]

सृणास्त्रिका— (वार्धो मयाकल्लवण्णामनलोअण कलिअणम्) कहिं
कण्णम्, कहे आधारिअममीकटो अणुपदे एअ विअकल्लमि !

[मयि कण्णमे, कण्णवण्णवण्णममीपाएणुपदेअ विअकल्लमि !]

विदूषकः— (विहस्य) अहं केअं तुहं कही, किट्ठु ताए मरिमी
कालण्णवण्णिणः माअ ।

[अत्रि, मेवं तव मळो, किं तु वस्थाः कट्ठो कालण्णव-
ण्णा माया ।]

सृणास्त्रिका— अज्ज, किं ताए कल्लं ?

[वार्ध, चित्तवण्णा कल्लम् ।]

विदूषकः— किं जल्पं बभूवसिधोदरं जन्तरेण ।

[किञ्चनद्वयस्वविन्दोदरमन्तरेण ।]

सृणालिका— सुदुःखमिदं जल्पेन ।

[सुदुःखव्यथितमाश्रयेण ।]

विदूषकः— अहं, दुःखं जल्पयेद्यं पश्य महाभयद्वयं द्वौदम्भं ।

[अपि, स्वयां जल्पमाजल्प्य महाभयद्वयं भावितव्यम् ।]

सृणालिका— अतुर्दोषाणि । इदानीं हि कमलाकाशकल्पसंभवात्सो-
ज्ज्वलन् महाभयं भावेतुं देवीं वचनमहं । तां ज्ञानं देवीं ज्ञा-
नमिच्छति इत्यं जल्पेति महाभयो विन्दोदरिण्यो ।

[अतुर्दोषाणि । इदानीं हि कमलाकाशकल्पसंभवात्सो-
ज्ज्वलन् महाभयमभवेतुं देवीं व्यवस्यति । तन् यावदेवीं
ज्ञानमिच्छति तत्रदायाभ्यां महाभयो विन्दोदरीणः ।]

[इति विदूषक्यो ।]

अन्वेषकः ॥

(ततः प्रविशति रामा ।)

राज्ञा— (वाच्यम्)

किञ्चिद्व्यञ्जितमन्दासतुष्यमाकिञ्चनकिञ्चिर्भीरितं

वञ्जत्सुन्दरनाशनस्यफलकं सानीकृतभूलतम् ।

सोलापाद्भविदस्मितश्रुतिधरोनीकारविन्दस्मरं

वाञ्छायां वदनं पिबापि किञ्च सङ्गीतारत्नयन्ममम् ॥

[सर्वमपिनीप] इन्तं मन्वच्छतनंनवोऽपि इन्तुरवति मम
इदन्तरे निरन्तरं संतापम् । अदेनं किञ्चिदभिदवापि ।

विदेहकन्याविरहातिविह्वली-

अवत्ककुत्स्थस्थपतिपयोदनः ।

ममञ्जनाधुञ्जनाविभञ्जना-

अकदाञ्जनेषो जनिमासदकथम् ॥ २ ॥

किं च,

अवैषि मन्दानिल चन्दनाचलो

अवत्सम्भोज्यविषर्षयेण नः ।

पितामहपीतिमता हम्मता

विपातिनः सेतुकृते न नीरधी ॥ ३ ॥

(पतितापं विकृतयत्)

कचिन्मन्दीकूर्बन्कुसुमचिदिस्रथापमपते

कचिन्मन्दो वातः किरति बहु झालाहलविषम् ।

कचिद्वाकाचन्द्रो विमृगति कुकुरानलकथा-

नहं वाध्यस्तेषामहह विभिषैसुकवमहिषा ॥ ४ ॥

इत्त किमत्र प्रतिनिषेधम् ।

(विचिन्ता, आचारी स्वयं वदति)

यानेऽहं रचिताञ्जलिनिर्मिर भो राहो शुभादीभिर्निति

स्य त्वं च नच स्वदादकशरीर्निःशेषतां वासतम् ।

याहि त्वं समयोऽयमेव अमरनिवशीकरझामये

भूयः संहर संहराञ्चु मदनं दम्भाचिह्नं शुरा ॥ ५ ॥

(सामर्थ्यम्) इत्त किञ्चित् चिरकति विद्योदन्तगनेश्याय मतः

विश्ववन्धः ।

परिचयेषु कर्तुं वि पञ्चावनि कनकलभं निवादिभं च साहस्य
आवरोधित् ।

[सततं तेन दुष्टकानरेण पञ्चावितेषु सर्वेषु देवीपरिकल्पेषु
कथमपि पञ्चावजानां कनकलयां मृषालिकां साहस्य
आगतोऽस्मि ।]

राजा— साधु मन्त्रे, साधु । इदं ते पूर्वपात्रम् ।

(इति कटककर्मवर्णनम् ।)

विदूषकः— (स्वगतम्) अहो मह मिथ्यावादिशब्दम् ।

[अहो मम मिथ्यावादिशब्दम् ।]

राजा— (श्रीमद्भक्तम्) मन्त्रे, विमिदानीमपि विलम्बते विल-
म्बित्वा ।

(विदूषको नेत्रव्यामिश्रितमन्त्रोक्तं कंठ्यते ।)

(सतः प्रविरति मन्त्राकर्मलभं संचालयन्ती मृषालिका ।)

मृषालिका— इदो इदो विलम्बो ।

[इत इवः विलम्बो ।]

राजा— (सन्तुष्टम्)

अवलम्ब्य संवति सखीकराम्बुजं

जनकैः पदानि सरसाणि तन्वती ।

कुचकुम्भधारपरिशिक्तमध्यमा

सुतुकेन मान्धिसरस्यनिन्दिता ॥ ६ ॥

(श्रीमद्भक्तम्)

उत्तुङ्गस्त्रानङ्गम्भगीरववशादुषैरुद्वेष्टयथा
 मध्यस्तेत्यवधार्यं वक्ष्यामि कतिर्मन्दापते पादपोः ।
 पापस्तन्मि तथापि मे न सह्ये पक्षेपुषोराहुग-
 भेयीपात्रशरस्तर्षैर्यमधुना चेतो विकल्पं गतेः ॥
 (इति कर्मसुभर्षीति ।)

सृणालिका— वेदु महाराजो ।

[उच्यते महाराजः ।]

राजा— अरि कुशलं तव वक्ष्याः ।

(कर्मसुभर्षी वक्ष्याः कर्म कथयतीति ।)

राजा— किं वचः सुस्मयति मधुरवाणी ।

सृणालिका— महाराज, किञ्चिदेदि महं विकसती— अज
 कुशलं सारसिकादेवीद्विद्वर्षनेनेति ।

[महाराज, विज्ञापयति मम विषयणी— अथ कुशलं
 सारसिकादेवीद्विद्वर्षनेनेति ।]

राजा— कर्मसुभर्षीवितेति वक्ष्यामि ।

(कर्मसुभर्षी लज्जावदितिकेवाकनतसुखी विद्वति ।)

राजा— (विचिन्त्यं कर्मसुभर्षी)

आलोकलोचनभरीविपरम्परावि-

नीलोत्पलसुशमिचादपती सशरम् ।

दुग्धे श्रपाधरद्वान्तकंधारेवं

सुधेन्दुसुन्दरमुखी सुदुस्तसवं नः ॥ ८ ॥

(पञ्चाशत्)

सृणातिष्ठे, सेवयमित्यत्राद्येण परिश्रान्तेषु संसृयते ।
तद्य चन्द्रकान्तशिक्षाशले ससुपनिष्ठाः ।

(ससुपनिष्ठति ।)

विदूषकः— निष्ठाशिर, उपवेसेदि षम् ।

[सृणातिष्ठे, उपवेसेनाम् ।]

सृणातिष्ठा— सदि, तुमं वि एज् उपविष्ठिञ्च विस्तमसुहं
त्वेदि ।

[सदि, त्वकपि अङ्गोपविद्य विस्तमसुहं लघञ् ।]

(कमलता सापनेच तिष्ठति ।)

सृणातिष्ठा— महाराज, न सुखोदि एसा न्ह वस्यं । ता
तुमं एज् मय ।

[महाराज, न सुखोत्प्रेका मय वचनम् । तन्वयेच भय ।]

राजा—

वसुधस्तनजनिताश्रमा ययाविष्य-

श्रुत्सङ्गे त्वसुपनिष्ठा सपं सृणाति ।

उत्ताम्पद्दिपुलकितम्बविम्बभारा-

दुःखार्थं भवतु तदेकसुसुम्भम् ॥ ९ ॥

(कमलता राजाशरितकेन शिलाशले उपविष्ठति ।)

राजा— (ससुप) इति शिलाशामेकेससुपनिष्ठा । उपवेसे
तावेनाम् । (पञ्चाशत्)

सप्तलाङ्गसुमकस्तुतस्यभू-
संस्तपेऽपि भूतस्येदस्यकम् ।
वस्तरस्यस्यरिष्येण किं
स्येदस्यस्यहह केवल्योदरिं ॥ १७ ॥

(कामदेवो विचिरितः सज्जवती तिष्ठति ।)

राजा— (सज्जवन् । विस्रः अति)

संन्यानेऽप्यहूते पयोधरतदात्मयः कृतस्वभित्तिहा-
माकृष्टे सिचये नितम्बकलकादापीडितोऽप्यपीम् ।
लोकं नाभिसमीपसीम्नि नयने सज्जानताङ्गीविष्ठां
चेतो वाग्मज्जलि शुम्भितुं ननु पुरा संवत्सहो कञ्जसे ॥

(अथाप्यम्) अथि कोमलवाद्यपत्तये,

यदिदं शुदुर्भूमिमं नितम्बय-
प्यविचार्यं मायभिससार ते यदम् ।
तदिदं सरेषु परिचुम्ब्य भागिहा-
वयवर्षतापचनिनीपुरस्त्वहम् ॥ १८ ॥

(कञ्जका सज्जवाः कले कपकलीय ।)

राजा— सुवासिके, किनाङ्गापयति कातरसङ्गी ।

सुवासिका— काहं कञ्जया महाभार्यं यदिवचुं अतयो पदवा-
भिवि कहेदि मह विवसङ्गी ।

[नाहं कञ्जया महाभार्यं प्रतिवचतुमापयः प्रवचामीति क-
ञ्जयति मय विवसङ्गी ।]

राजा— कतर्हि मन्वति ?

(कवचिनी कवचाः कवे कवचनीय ।)

सूयालिका— एसा इदं विन्वयेदि— ये महाभायो एवेति ।

[एसा इदं विन्वाचयति— यत्तु महाभाय एवेति ।]

राजा—

परमपरिचरमलीलादासः मन्वयामि तव कथं सुमुनि ।

तुचमिमहूलकलहद्वयथात्वादपि तु कल्य थत्दासम् ॥

(इत्यादिस्तुदुष्कर्मिणि ।)

(विदूषको सूयालिका बोधैर्हंसः ।)

राजा— (मिस्र-य, मन्वयम्) इन्द्र मियतमायतिनादर्शनेन मन्वि-
तोऽपि । मसे, किमिवं कल्पद्वयमावावातुरी ?

विदूषकः— अह इ ।

[अथ किम् ।]

राजा— मसे, किमिवं कालमिवं सिद्धिः ?

विदूषकः— ज्ञान विच्छेदकम् ।

[ज्ञानविच्छेदकम् ।]

राजा— कः कोऽय मीः ?

(अविश्व)

दौषारिकः— आद्यानवतु देवः ।

राजा— वेत्तुस्त, इनां मियतमायतिनां मन्विनेत्याय मिस्रतमव-
वलां कुत ।

द्वीवारिकाः — तथा । (इति महाकर्मस्य च स्र्जितकामः ।)

(वेद्ये मरिचकनिः ।)

सृष्टालिका — अहो पदमे नदवर्धनमो ! महाभाग, सुमि-
त्रापरिमहर्षं वं प्रतिवाज्यहम्मदि आज्ञारिभ्यो । ता वं जनु-
वार्यदि ।

[अहो पदमे नदवर्धनमो ! महाभाग, सुमित्रापरिमहर्षं
मां प्रतिवाज्यविषयज्ञाचार्यः । तन्नामनुजानीदि ।]

राजा — तथा रोचते मरुतैः । समवेत्तव वं विभ्रतैः ।

सृष्टालिका — तद ।

[तथा ।]

[इति निष्काम्ना ।

राजा — वयस्य, विभ्रतः विभ्रतपदार्थयोगाया ।

विदूषकः — राजस्य, वा विभ्रतवो होदि । आज्ञारिभ्यदि देवी
कमलजानतनविद्योत्पन्नस्य भवन्तं आचार्यदुः ।

[वयस्य, वा विदूषो यत । आज्ञारिभ्यदि देवी कमलजान-
तनविद्योत्पन्नाय भवन्तमाचार्यवितुम् ।]

(ततः प्रविशति देवी अशुकरिका च ।)

देवी — इजे अशुकरिषु, आज्ञारिषु सद् कमलजानतनकोत्पन्नं
विद्योत्पन्नं । ता गच्छ, जहिं आज्ञारिषो ।

[इजे अशुकरिषु, आवेषुषेण सद् कमलजानतनकोत्पन्नं
विद्योत्पन्नं । तन् गच्छ, अज्ञारिषुतः ।]

अशुकरिका — अहं वरुणं मरुतीषु । इहो इहो ।

[पुच्छं न्यवलिप्तं महिम्ना । इव इतः ।]

देवी— हजे, एतो अज्जउत्तो अज्जवत्तवाएव मह विट्ठह ।
ता मे निट्ठअत्तं गट्ठुअ कण्ठे गहिणत्तं ।

[इत्थे, एव आर्येणुव आर्येणकवासेण मह विट्ठति । तथेवं
निट्ठअत्तं गत्वा कण्ठे गट्ठोप्यामि ।]

[इत्युपसर्पति ।

अधुकरिका— (एतन्नं कटवन्ती अथो विनेत्तव) महिम्नि, इदो
किं वि विचककत्तम् । (इति एतोऽथा विनेत्तव) महिम्नि, पेक्खदु
कि एव आट्ठिहेदंति ।

[महिम्नि, इतः किमपि विचककत्तम् । महिम्नि, पेक्खतां
किमत्रातिस्मितमिति ।]

[इति देव्ये दर्शयति ।

देवी— (विनेत्तव एतेणम्) हजे, एता कम्मउत्ता । एतो तत्तत्त-
वपत्तिओ अज्जउत्तो । एदाइ मदेवत्तवराइ । आ कि एदं !

[इत्थे, एता कम्मउता । एव तत्तत्तवपत्ति आर्येणुवः ।
एतानि मदेवाधरति । आः किनेत्तम् !]

अधुकरिका— महिम्नि, कि एदं वि महा पुच्छिदन्तो ।

[महिम्नि, किनेत्तविति मतोऽहम्भ्यः ।]

[देवी तथेवं वदित्वास्ति ।

राज्य --- (अमरणम्) अवि नाम सन्ने, विचककत्तं देव्या एवमेव ।

दुर्गाशोऽष्टः ।

देवी— अञ्जय, मय्य् एव रमिष्यसि ।

[आनन्देन, कर्षणैरञ्जयते ।]

[इति चित्रकल्पे दुर्गाशोऽष्टमः ।

राजा— (विचिन्त्य कर्मण्य् आनन्दे) इत्तं किमावशिष्यम् ! मत्ते,
किञ्चोत्तरम् !

विदूषकः— (अनन्दे) सुमिष्यस्येव मद्द वदितस्य चोत्तरम् अ
उत्तरं, तं एव तुद वि ।

[सुमिष्यस्येव मद्द वदितस्य चोत्तरम्, तदेव
कथायि ।]

राजा— (गान्धर्वम्) देवि, कान्यया सङ्गनीयम् । इत्थं हि देवा-
न्तरे विवेचिता कान्यया कान्यया कारम्भेनानिहितम् । अतः
कान्येन वनस्येन परिहासयैवमनिहितम् ।

देवी— इत्तद् उच्यते संदेशकस्यैव केन विदितम् ।

[इत्थानि पुनः संदेशकस्यैव केन विदितानि !]

राजा—

अथि सुमिषि न जानास्यात्मनो कर्मण्यं
एवमि विनिहितम् : वेदनेऽन्यां कर्म वा ।
सततविहितमन्त्रिः सत्यव्यायां द्विरेकः
कल्पयति कर्मिणां किं कर्मिणांरुमस्य ॥

देवी— (अनन्देन) इत्थे, किं केन मत्ते । एहि, मत्ते ।
(अनन्देन) अञ्जय, मय्य् एव । विदितम् । कल्पय-
ति किं कर्मण्यं ।

[इच्छे, विमनेन ज्ञेयः । इति, गच्छत्यः । आर्षेदुष, सिद्धयेत्यु । विद्यापरवशात् । अनुजायीति यां कर्मनाथ ।]

(इति उच्यते ।

राजा— (देवीं पश्यन्ते परीक्षा) अस्मि देवि, पश्यीत् पश्यीत् । स्वसादाभ्यां कर्म । न सर्वेषु विद्विषता ।

[इति वाक्यैः पतिदुर्मिषात् ।

देवी— (पश्यन्तीति नमः वारी सिद्धये) अज्जदुष, अज्जं अज्जं अनुद्दाअरथेण । सर्वं विद्यापरवशात् ।

[आर्षेदुष, अकर्मकमनुचिताचरनेन । सर्वं विद्यापरवशात् ।]

(इति उच्येती विद्वान्ता ।

विद्वेषकः— विद्विष्या देवीं पश्यन्ता ।

[विद्विष्या देवीं पश्यन्ता ।]

राजा - अस्मान्मतेन । सर्वे, न विदितमन्वया देव्या गच्छीते गतः । पश्य,

विनिःश्रिताचारव्याजाराध सुदूरता

पचस्मि नमने कृशकरोर्वा स्वधापि न विद्विष्या ।

अस्मि विनयोऽस्त्यर्थे विद्विष्यात्सत्त्ववशात्

स्वदिह न तथा कृदः कर्षो न च कर्षटीकृतः ॥

(संक्षेपः)

सृष्ट्यादिषु— महामात्रे इत्थं अनुभवेत्सु मह विभवति

[महाभाग एकमनुवृद्धस्तु वस भिवयसीम् ।]

[इति रासः कौं कययति ।]

राजा— सृष्टालिके, साधीवानयं पन्थाः यत्ति निरन्तरासी भवे-
त् । भक्तु । आदेशय भूमिधाराविद्वदभेदाभागेम् ।

सृष्टालिका— इती इती ।

[इत इतः ।]

[इति निष्ठाभ्याः कौं ।]

इति सुतीयोद्धः ॥

चतुर्थोऽङ्कः ॥

(ततः प्रविशति वृद्धावस्था काम्यद्विधा ।)

कारणद्विधा— अहो देवीए कदवापरम्बुइया, अं दारिणि
कमलजे तवसिनि विमल्लेदुं वेसिदवदी । (पुरोऽपत्येभ्यः)
एता कही बहुभरिवा इयो एव्व आअच्छदि ।

[अहो देव्याः कदवापरम्बुइया, अदिदानीं कमलजां तप-
स्विनीं निमल्लयितुं वेसिदवदी । एषा कस्ती मधुकरिका
इत एतावच्छति ।]

(ततः प्रविशति मधुकरिका ।)

मधुकरिका— माहु देवि, विमित्तो वच्छणोपायो ।

[माहु देवि, विमित्तो वच्छणोपायोः ।]

[इत्यपत्येभ्यः कथं वच्छति ।]

कारणद्विधा— (सोअए) इत्ता, अन्वारिसो दे दारिणि जोअ-
वमन्तो, अं कमीकट्टिदं नि अं अजाअवन्ती धारिसि

[इत्ता, अन्वारिसो इदानीं वीवमन्तोः, अस्मीतिवता-
मपि अजानाअवन्ती धारिसि ।]

मधुकरिका— इत्ता कारणद्विधे, मरिसेदि मरिसेदि । अ
अविसदामि अए विन्दापरवसदाए ।

[इत्ता कारणद्विधे, अर्येव अर्येव । अ अद्विधामि अत्ता
विन्दापरवसतया ।]

कारणहविका— इत्थं मधुकरिण्, मरिचिण्, जं देवी जय-
राहो वावराहो ।

[इत्थं मधुकरिके, मरिचिण्, जं देवी जयराहो वावराहः ।]

मधुकरिका— इत्था, किं पुम्भदिसगरतीण् कमलजानदन-
विजोभवम्स वावराहि ।

[इत्था, किं पुम्भदिसगरतीण् कमलजानदनविजोभवनाय वा-
वराहि ।]

कारणहविका— इत्थं मधुकरिण्, देवन्दरमनागदकारणहविक-
हिवजालभेसकडामनकपोदुदुदकवसा वावराहि ।

इत्थं मधुकरिके, देवन्दरमनागदकारणहविकविजाना-
[देवन्दरमनागदकारणहविकविजाना-
कमलजानदन-
विजोभवम्स वावराहि ।]

मधुकरिका— इत्थं ।

[इत्थं ।]

कारणहविका— इत्थं मधुकरिण्, किं कमलजानदनकोसलेण
न देवी परिशोमिका, जेस ताण् पुम्भ विजोभवम्स ।

[मधुकरिके, किं कमलजानदनकोसलेण न देवी परिशो-
मिका, जेस इत्थामेव विजोभवम्स ।]

मधुकरिका— इत्था, किं वि न वावराहि ।

[इत्था, किमपि न वावराहि ।]

कारणहविका— इति, इति । [इति, इति ।]

मधुकरिका— इत्था, पुम्भदिसगरतीण् मीराकजानदनविजो-

कान्तकुटुम्बा देवीं जालईभूमिवापरिगहस्य कवचत्वं, मिरि-
रामभद्रभूमिवापरिगहस्य निवाञ्छितं च आशुतवती ।

[इत्य, पूर्वदिशात्री श्रीरामकवचानवष्टमविंशोक्तकनककुटुम्बा
देवीं जालकीभूमिकापरिमहाय कवचत्वात्, श्रीराम-
भद्रभूमिवापरिमहाय मुनाञ्छितं च आशुतवती ।]

कार्पण्यविका— तदो तदो ।

[तत्तत्ततः ।]

सधुकरिका— तदो म सा पुत्रा निवाञ्छिता भद्रिणा विभक्ति-
दृष्टिं सत्त्वं दत्त्वं कल्पत्वं विभक्तिदत्तं, मिरिरामभद्रभू-
मिवापरिगहस्य अहो विभोदुदवती ।

[कवच सा भूर्ता मुनाञ्छिता भर्ता विगहिवामतीति सव-
मेवात्मानं निगच्छत्य, श्रीरामभद्रभूमिकापरिमहाय
अहो विभोदुदवती ।]

कार्पण्यविका— अहो कुटिलका निवाञ्छिताय ।

[अहो कुटिलका मुनाञ्छितायाः ।]

सधुकरिका— तदो म कवचापरेक्षेण जालईकवचारिणीम् क-
मलत्वात् पति गहन्तां नदिभरामभद्रभूमिभो महा तेषि तेषि
अदिप्यावेदिं शित्तं देवीम् कुमिदो ।

[कवच कवचापरेक्षेण जालकीकवचारिण्याः कमलत्वायाः
पति गृह्यन् कुटीकवायमभूमिको अहो तैर्मैरञ्छिता-
मैवियुक्तं देव्या इत्यः ।]

कारणविकारः— तदो अकारितं मद्रुषो ।

[तदो अकारितं मद्रुः ।]

मधुकरिका— तदो अ तदस्यमिहमात्रकोवावसूनाअन्तहि-
जया मद्रुषा पुषो पुषो एवमपुत्रं अद्रुषिज्जमाया
अवस्येव देवी अविशन्विदं अजयपरं एव परिषदा ।

[तदो अ तदस्यमिहमात्रकोवावसूनापमावद्रुषा अत्रो
पुनः पुनः प्रवस्यतेमनुनीकमाता अजयसैव देवी
अविशन्विदं अजयगृहमेव परिषदा ।]

कारणविकारः— सदि, तदो वि मन्तिदं देवीम् ।

[सदि, ततः किं मन्तिदं देव्याः ?]

मधुकरिका— इत्या, किं अथेव पुष्टेय । ए पसेमि तुमं एदं
रहस्यं रमिषदुम् ।

[इत्या, किमनेन पुष्टेय । ए पारथमि एवमेतद्रहस्यं रमिषदुम् ।]

कारणविकारः— सदि, इति वि ए पसासेमि । सपामि
सदिषीम् पादपीडेति ।

[सदि, कुषामि ए पसासपामि । सपामि सदिष्याः पादपी-
डाभ्याम् ।]

मधुकरिका— वा सुसुति । (अने) एषं विज ।

[सुसुतु । एवमिष ।]

कारणविकारः— सद्रु मन्तिदं देवीम् ।

[सद्रु मन्तिदं देव्याः ।]

माधुकारिका— इत्या, किं तुम् अस्तुष्टिरो देवीनिर्वाणो !

[इत्या, किं त्वया अस्तुष्टिरो देवीनिर्वाणः ।]

कारणविकारा— इदो गच्छामि ।

[इदो गच्छामि ।]

[इति निष्कान्ता ।]

माधुकारिका— (राजोऽपत्येव, कामाक्ष्यम्) अहो एवम अज्जय-
कवाभासद्वयमभ्यासिणी चक्रवाह्या नाम कर्मिणी । किं वाए
इदं रहस्यं सुदं इवे ! होतु । जादं जादं । देवीनिर्वाणं
अस्तुष्टिमि ।

[अहो ! अत्र आर्षेयकलाकर्मद्वयमभ्यासिणी चक्रवाह्या नाम
कर्मिणी । किमनया एतं रहस्यं सुदं अवेत् ? भवतु ।
जादं जादम् । देवीनिर्वाणमस्तुष्टिमि ।]

[इति निष्कान्ता ।]

॥ इति प्रवेशकः ॥

(अतः प्रविशति कामधेयनामनेवो राजा ।)

राजा—

एकां बाहुकलां सुदुष्टिगुणितां कृत्वा कलमाश्रयां

चेटीहस्तमर्षिनेतराङ्गुलं केदूरसंधिलसया ।

अंसात्स्मितकेशपाशमसकृत्तिःश्यासद्वयस्वर्नं

कल्पद्वयाः स्वदतेऽपुनापि तदिदं ताज्जावसानस्थितम् ॥

(समस्तम्) तदसौ च तया नाम कुट्टा देवी दिष्टया असा-
दिता । इतः परमिषयेव केवलं कर्मकया पुनः किमप्यनेति
चिन्ता परिशुद्धति मे मनसि । (निश्चितम्) आः, किमद्यापि

नागतः शिवतमोऽन्तविज्ञानात् गतः शिववत्सवः ।

(गतः अस्ति इति सिद्धम् ।)

विदूषकः— दृष्टिं न कालं कञ्चनमवाप्त्वा न दिष्टो शिववत्स-
सो । दृष्टिं तदस्योत्कृष्टदाहं शिव मे अस्ति । (शिववत्स-
सो वत्ससो । [उत्सवः] तदु वत्ससो मनोरथसिद्धिम् ।

[एतावन्तं कालं कार्त्तिकरक्षणं न दृष्टः शिववत्सवः ।

इत्यासीत् तदस्योत्कृष्टमे इव मे अस्ति । एव

वत्सवः । तदु वत्ससो मनोरथसिद्धिम् ।]

राजा— किं सप्तश्लोकमस्ति ?

विदूषकः— किं चक्रवाको वि सप्तश्लोकं रोह ?

[किं चक्रवाकोऽपि सप्तश्लोकं भवति !]

राजा— तर्हि सत्त्वं, श्रेष्ठमिच्छामि ।

विदूषकः— दृष्टिं तु देवी एवमस्ति देवी, नह— इत्येव मनु-
वरिम्, दृष्टिं तु तदस्येव मनसं कञ्चनमवाप्त्वा न दिष्टो
शिववत्ससो । दृष्टिं तदस्योत्कृष्टदाहं शिव मे अस्ति । (शिववत्स-
सो वत्ससो । [उत्सवः] तदु वत्ससो मनोरथसिद्धिम् ।

[इदानीं कल्लु देवी एवं कल्पितवती, तथा— ह्ये वधु-
करिके, इदानीं तत्र कामुकं भ्रमरकं कमललारूपधा-
रिणीं कृत्वा दुर्लभितकमललामुभितद्वयः सत आर्त-
पुत्रः करिण्यकनिकम्बनेनामभिरपि वञ्चनीयः । कम-
लारं कृपितवय तस्य तु नहनसमयवञ्चना मलिकन्दी
प्रतिपत्तीति । तस्यै भ्रमरकमन्वेष्टुं कर्मिष्वाम्नीति
कामलद्वयिकापुष्टया वधुकरिवया कल्पितमिति आह्वय-
मुक्तावयम्, किमत्र कल्पितमिति चिन्तयन्त्यः
तुल्यकमलकण्टकीणीं कमललामाकुरिष्य देव्या विवि-
कमिति किमपि पत्रं विविधय इति भ्रमरकं वेपित-
कामम् ।]

राजा— नात्यान्वाधानकार्यं पर्याप्तः । ततस्ततः ।

विदूषकः— तदा अ इमं सुखं निवृत्तमाह चित्तद्वय,
‘अहं निवृत्तिः, कमललं स्वमेवै ममलभेयमपारिणि कोटि ।
जे वो एव ममलभुष्टीर कमललारूपधारिणि करिण्य वञ्चनं
परिण्यकनिकी देवी सत्यं एव वञ्चिता इति चिन्तयन्त्यो
कल्पितम कर्मिष्वाम्नीति ।

[तत्र इमं वृत्तान्तं कृत्वा कल्पिते चिन्ते, ‘अपि सुखलिके,
कमललं भ्रमरकं भ्रमरकवेषधारिणीं कृत्वा । परेना-
मेव भ्रमरकपुष्टया कमललारूपधारिणीं कृत्वा वपु-
परिण्यकनिकी देवी सत्यमेव वञ्चिता मन्वि’ इत्या-
ह्वयम्, अतः कर्मिष्वाम्नीति ।]

राजा— सखु मखे, माधु ।

(अभिषेक पराधेयेन संभ्रान्ता)

सूयालिका— जेदु जेदु महाराजो ।

[जयजय जयजय महाराजः ।]

विदूषकः— अह मिखाट्टिए, अणि पाव अणुट्टिअं मह वचणम् !

[अणि सूयालिके, अणि नामाणुट्टितं मम वचणम् ।]

सूयालिका— से उण अणुट्टिदम् । वणि उण अण्णं अणा-
ल्लियम् ।

[अणुणरणुणियम् । इदानीं पुनरन्वदत्याहितम् ।]

राजा— (संभ्रान्त) किं किम् !

सूयालिका— अज सु' महजसमअण्णमिअदब्दाराअणुणामं
कमळअं लिअट्टिअण्णं करणिए इलेदुं देवी वण्णियेदि सुण्णिय
संभ्रान्ता इदो आण्णदि ।

[अज सखु महजसमअण्णमिअदब्दाराअणुणामो कमळतो
मिअट्टिय करण्णो उवाणियुं देवी उण्णियेदि अण्ण
संभ्रान्ता इत आण्णमि ।]

राजा— (अभिषेक) वचण, श्रियत्र प्रतिनिधानम् !

विदूषकः— मा भाएदि । संभ्रान्ता देवीए मामाकमळता ।

[मा निमीदि । संभ्रान्ता देवीए मामाकमळता ।]

राजा— महो अणिआ वचणस्स ! कः कोउण भोः !

(अभिषेक)

दीवार्थिकः— आण्णण्णु देवः ।

राजा— वेप्रहस्य, दृष्टीनीया मायाकमलया नृपालिकानै ।

दीवारिकाः— तथा ।

[इति विष्णुर्वा नृपालिकया सट् ।

विदूषकः— बभस्य, जचिराय आशयित्वादि देवीपरिचारिका
सुह परिजन्मकमलुत्सवं विवशयेतुम् ।

[बभस्य, जचिराय आशयित्वादि देवीपरिचारिका तव परि-
जन्मकमलुत्सवं विहाययितुम् ।]

(परिषय)

सधुकरिका— जेधु महा ।

[जवसु मतां ।]

विदूषकः— बहुकल्पि, किं वि द्विजसामेभ्यसं वसुधामेव
सुहय्यसामेव पटिमामि ।

[सधुकरिके, किञ्चिद् द्विजसामेभ्यसं वसुधामेव सुहय्यसा-
मेव पटिमामि ।]

सधुकरिका— जह इ । [अथ किम् ।]

राजा— कथ्वतां तावत् ।

सधुकरिका— महा, देवी विष्णवेति । जह— अज्जउत्त,
जा उत्त कमलया जाम हात्तिया, ता चकवट्टिउत्तिया भविष्वा-
दि ति मासुट्टिकवकलपविज्जकलवेट्टि कट्टिअं । ता ताए अज्ज-
उत्तेण विता अण्णो पणे व जेम्मो, जेव अण्णो तिती व-
ण्णस्य हत्ते व पट्टिवाट्टिज्जा । किं अ, ताए बह्ज्जुत्ताराओ अ-
ज्जउत्ते ति वट्टवसणए एव्य पक्कवत्तीकिट्टम् । ता वे परिजिदु

अज्जटयो । यं अकिदम् किं ति देवी सवतिमनाम्भं
अमुमण्यइ ति । नं अट्टिको पिअं, तं किळ कुणवट्टुअं पिअम् ।
आ अवरुअं अज्ज पयोमं विअइत्तागभिं केळीयाभाअं अट्टेअरेत्तु
अज्जटयो ति ।

[मतेः, देवी विद्यापवति । अथा— भार्यपुत्र, वा पुनः कम-
सजा नाम दारिका, सा चकवतिगृहिणी भविष्यतीति
आमुद्रिकसङ्गणनिकथयैः कथितम् । तन् नस्या भार्य-
पुत्रेण तिस्रा अयो वरो न वीरवः ; येनाज्जलः श्री-
रन्वस्य इत्ये न कतिवादनीया । किं च, कस्यां वट्टा-
त्तुराअ भार्यपुत्र इति नटनसङ्घ एव पञ्चश्रीकुलम् ।
उदेनां परिणयत्तु भार्यपुत्रः । न शङ्कित्तम्भं कि-
मिति देवी सखीलमायमवत्तुमन्वत इति । अइत्तुः
विषम्, तत्किळ कुणवट्टुलां पिअम् । अणवइअमय
अरोअं इअमज्जो केळीयाभाअं अट्टेअरेत्तुअं भार्यपुत्र इति ।]

राजा— नतिअमणीयज्ञानना हि देवी । अणुअमिअं, गणअज्जलः ।
आवामण्यत्तुअरेत्तुअं गणअज्जलः ।

अणुकरिका— उह । [वथा ।]

[इति विष्णुस्य ।

विदूषकः— वअसा, मवअं अण्वित्तुअसा देवी सअं एअ
अण्विअ अण्विअदि ।

[एवअयं, अज्जलं अण्वित्तुअसा देवी मवअंअ अण्विअ
अण्विअति ।]

राजा— अथस्वयंमिदं न मोदायते । यतः श्रेयसि वृत्तिमानि
भवन्ति ।

विदूषकः— किं त्वदी वरं ति संदेहो ?

[किमतः परमसि संदेहः ?]

राजा— (वीचनम्)

कल्पयति कल्पयतिराक्षिबेध यात्रेभ्य परिजने देव्याः ।

कल्पयति क्षयमेव वसूनयन्वापि सायकैः महरन् ॥

विदूषकः— (विजानकलीकम्) वचनम्, अस्मिन्कामति महास्त्रियो
सुहृतो । वा एहि, मच्छाहो केलीयासादम् ।

[वचनम्, अस्मिन्कामति महास्त्रियो सुहृतेः । संदेहि, मच्छावः
केलीयासादम् ।]

राजा— तदसतो गन्वताम् ।

विदूषकः— इदो इदो ।

[इत इतः ।]

[उभौ परिश्रमतः ।]

राजा— (दुरोऽन्यत्कम्) कश्चि, समागताः क्वः केलीयासादम् ।
संनमास्य देव्याः समागमं यतिशक्त्यावः ।

[उच्यतेऽन्यत्कम् इत्यनेन उपविशतः ।]

[देव्यां वृत्तयनिः ।]

विदूषकः— (विजानम्) वचनम्, एसा दे विजदमा देवी
अमुकवन्ती इदो एवम् आसक्त्यदि ।

[अपश्य, यथा ते प्रियतम्य देवीमनुसुरन्ती इव एवागच्छति ।]

[राजा कन्दोदरमनसोकथति ।

(राजः परिवर्तिते देवी कन्दोदरं मधुकनिकां स्फूर्तिकका निजप्रतप्य परिवर्तितः ।)]

देवी— इत्ये मधुकनिके, फलस्य दे कामुजस्य मनसजस्य सुनिशुद्धं
वह्नेन ।

[इत्ये मधुकनिके, फलस्य तस्य कामुजस्य मनसजस्य सुनिशुद्धं
वह्नेन ।]

मधुकनिका— (अप्यार्ये) महिनि, एते महा दुग्धमिव मज्जामो
निज कश्चिन्ने कण्ठमाधुहीयन् तं मनसं पुष्टोभन्तो आमयच्छ-
द इति तां मधुकनिकां देव्यं मन्त्रं परिहृयामोः ।

[महिनि, एत आर्वा दुग्धोदया मज्जामे इव काञ्चिके कण-
्ठमाधुहीयन् एते मनसजस्यमनसोभन्तो आमयच्छ-
दनुद्वाहितमन्त्रं मन्त्रकर्मोद्भवामः ।]

कामरुजा— (अनर्णिकम्) इत्या निवर्तित्, केवह मे द्विभक्तं
मे वि कण्ठं देवी सुनिशुद्धि ।

[इत्या स्फूर्तिके, केवहे मे दुग्धमममममि कण्ठनां देवी
आमयन्तीति ।]

स्फूर्तिकका— (अनर्णिकम्, अर्णिक स्फूर्तिकका) कति, मा आ-
पण्डे । मूत्रादि हि ते वामनिलप्युत्तरेण सन्निहितं भौद्रमम् ।

[मति, मा विनीदि । मूत्रपति हि ते वामनिलप्युत्तरेण संनि-
हितं भौद्रमम् ।]

विदूषकः— (कमलात् निर्धये, अन्वये) बन्धुस्य, वीर्ये मे
 कलत्रमाह वैशद्विजयेवत्सल्यच्छी । पुष्टमे एते वैशस—
 सिन्दूरवर्षे रेहा समवा सीमन्तसरणिमाधाह ।

[कमल, सीमन्त, पुनः। कमलकलापः। वैशद्विकमैवत्सल्यच्छीः ।
 प्रथममेतत्पद्य—

सिन्दूरवर्षी रेहा समवा सीमन्तसरणिमाधाह ।]

राजा— अक्षुरक्तपोर्मम हृद्योर्मरीचिबीचीव संलज्जा ॥ ३ ॥

विदूषकः— (अन्वये) परिमुचिता मह उर्मैकला बन्धुस्य ।
 इमे उवा वैशस—

हरियमदलितकविन्दू राअइ सुअईमयीसुई कइरे ।

[परिमुचिता मर्मैकला बन्धुस्य । इमे पुनः पद्य—

हरियमदलितकविन्दू राअइ सुअईमयीसुई कइरे ।]

राजा—

सुहृदा शशिनः विभूते वाणिकलकचिवाङ्गुलपवीरस्य ॥ ४ ॥

विदूषकः— अहो मए मह एकःचविसज्जदा बन्धुस्यम्भ !

[अहो मवा अहोकार्यविकल्पका बन्धुस्यम्भ !]

(अन्वये इत्येवम्)

अहोसपीजपीर अकलिककचमथाङ्गुली भाह ।

[अन्वये अहोसपीर अकलिककचमथाङ्गुली भाह ।]

राजा— आकलिकपीरविरा निरीक्ष्य इत्येवम् बन्धुस्यम्भ ॥

विदूषकः— (अपवाये) अरे, परं कस्मिं मे अत्यल्पनाकेऽपी ।
[अतः परं कस्मिं मे अर्थकल्पनानैपुणी ।]

राजा— (निरुप्य, अपवाये)

कालिन्दीमलशेषिकापरिणतिः कान्तामर्षेर्वेषिका

मीयन्तोऽपि सरस्वतीलहरिका सिन्दूररागात्मकः ।

सुक्ताचाकललम्बिकाकचिरियं सूर्तिव बन्दाकिनी

मल्लन्तीह कदीचलोत्तमशुगी मग्नेऽनिषेधावते ॥ ६ ॥

किं च,

सुदत्या सावम्बश्रुतिरनपकेशोक्षवपना-

इल्लन्तीयं सुक्तावाशिषपल्लन्तीकपटलः ।

विभीना श्वर्हीनिकटश्रुति नासापुटविष-

मप्यालीनो सुक्ताचल्लवपुरमिष्यन्दत इव ॥ ७ ॥

[देवी राजान्पूरयति ।

राजा— अति नाम कुशलं देव्यै ।

देवी— अज्ज अज्जउकदंसकेव ।

[अतः आर्षेपुत्रवर्षणेन ।]

विदूषकः— सोमि भोऽपी ।

[स्वास्ति कथयति ।]

[देवी परिज्वलनकलीकरोति । परिज्वल जायन्ता-
न्पुण्यरति । तर्हि धर्मोचितपुत्रीवर्णित ।

देवी— (अन्त भित्तम्) अत्र चण्डकाम, दासि कमलावदा-
 यक मज्जदणं पवित्रुं इत्यदि ।

[आर्षे चण्डकाम, इदानीं कमलावदावदायैवार्थपुत्रं पौत्रविभु-
 मिष्यन्ति ।]

विदूषकाः— तुलं विभं अदृशं विभं अनिदेवदाद् देवीम् । ता
 कि विद्वम्बोमदि ? अदिककामदि सुहृतो ।

[पुत्रं म्बेत्तुं अदृशं म्बेत्तुं विदेवताया देवताः । तदिक
 विद्वम्बोमदि ? अदिककामदि सुहृतेः ।]

देवी— (कमलायां एते पदविना, आन्तदीपद) अत्रततो इमं वि
 कमलायां इतो वरं मणिकामिदेवतेन देवताम् ।

[आर्षेपुत्र इमायैव कमलायागिनः परं मणिकामिदेवतां चदेवताम् ।]

[इति कमलावदावदायैव मणिकामिदेवताया देवतायाः ।
 मता मणिकामिदेवतायाः ।]

देवी— (अन्तर्गतं दृष्ट्वा मनुजान्, देवतायां अन्तर्गतं कायुजं अत्र-
 तसेन पवित्रयन्तम् ।

[इति मनुजान्, अन्तर्गतं कायुजं अन्तर्गतं पवित्रयन्तम् ।
 मन्तम् ।]

विदूषकाः— (अन्तर्गतं) अन्तर्गतं अन्तर्गतं अन्तर्गतं
 अन्तर्गतं अन्तर्गतं अन्तर्गतं अन्तर्गतं ।

[अन्तर्गतं, अन्तर्गतं अन्तर्गतं । अन्तर्गतं अन्तर्गतं
 अन्तर्गतं अन्तर्गतं अन्तर्गतं ।]

राजा— (स्वगतम्)

अथ वसन्तो भवन्वान्वनोभू-

रथैव मे जन्म न निष्फलं च ।

अथ क्षयं मे फलितं तपोदधि-

सृष्टामि पाणौ यन्निपां सुनाक्षीम् ॥ ८ ॥

[इति राजसभायां पाणौ सृष्टाविति ।

कामराजा— (अप्यनलला नाट्यभङ्गे) अहं परिश्रययिम् ।

[अहं परिश्रययामि ।]

विदूषकः— (अप्यभङ्गे) वसन्तः अहं फलितं नहं जीविकल्प-
लक्षणम् ।

[अप्यभङ्गे, अहं फलितं अहं जीविकल्पलक्षणम् ।]

राजा— वासु कसे, मायुः विन्वुर्दं मे जन्मपापकथम् ।

सृष्टान्तिका— (अप्यभङ्गे) अहं मे जन्मदोषो नष्टदोषो ।

अप्यद्विवन्द्यं अं अहंमिदम् ।

[अहं मे जन्मदोषो नष्टदोषो अहंमिदम् ।]

देवी— (आनन्दभङ्गे) अहंमिदम्, अहंमिदम् अहंमिदम् अहंमिदम् ।

आनन्दभङ्गे, अहंमिदम् अहंमिदम् अहंमिदम् ।

[इति राजसभायां अहंमिदम् ।]

विदूषकः—अहंमिदम् अहंमिदम् अहंमिदम् अहंमिदम् अहंमिदम् अहंमिदम् ।

अहंमिदम् अहंमिदम् अहंमिदम् ।

[वपम्भित् कर्मसो मम जिह्वायाः, वन्मङ्गलमन्त्रे सोदक-
खण्डानि खण्डयान् देवामि ।]

[इति षड्व्यस्यस्य सूक्तिः ।

(पवित्र)

दौषारिक्कः— देवि, देवमातुल्यमकाशवद्भक्त्या मयस्कन्धि,
मातुः कन्यासमायाः कन्याशास्त्रात्तः पयसंपुटिकादस्ते अमरको
द्वारि सिद्धति ।

देषी— (पराङ्मुखा) इति दारि अमरको । के के वि अमरको वि
सुविश भविष्यद् ।

[कुत्रेदानीं अमरकः । नं कमपि अमरक इति ज्ञात्वा
अभयते ।]

दौषारिक्कः— किन्तुलिकोऽयम्, देव अमरको न जानामि ।

विदूषकः— (परिभ्रम) होरु, पकेसज, पकेसपेटे ।

[मनसु, पकेसज, पकेसमः ।]

दौषारिक्कः— तद् ।

[तथा ।]

[इति निष्कामः ।

(पवित्र)

अमरकः— सेतु भद्रा, अट्टिनी च ।

[सपत्न्य भर्ता अट्टिनी च ।]

कामलजा— (भगवते) इति विद्यालक्ष्म, केन मे दिवसे ।

[इति मृगार्थिके विद्ये मे हृदयम् ।]

सूयालिका— (अन्वयं) अहं सीताम्, किं करोते त्वं श्री-
स्मदि देवी !

[अये, भीष, किमतः परं करिष्यति देवी !]

देवी— (अन्वयं तिस्रोऽप्य, तिस्रोऽप्य) ह्येते बहुवचिन्, किं परं !
अन्वयं परिहृतिदुःखामा अहं एव परिहृतिदुःखामा सीता ।

[ह्येते, बहुवचिन्, किमतः ! अन्वयं परिहृतिदुःखामा
अहमेव परिहृतिदुःखामा सीता ।]

मधुकविका— (अन्वयं) अहंनि, का तु तु काराणैः निग-
दिता इवे !

[अहंनि, का तु अहं काराणैः निगदिता इवे !]

देवी— (अन्वयं) सा त्वे मत्तं दोग्धमयेण भावा इतिस्मदि ।

[माति मत्तं दोग्धमयेण भावा इतिस्मदि ।]

(संज्ञान्तं संज्ञान्तं)

कारणविका— (अन्वयं) अहंनि, काराणैः नि-
गदिता कमलाभा भावा संज्ञान्तं ।

[अहंनि, काराणैः निगदिता कमलाभा भावा संज्ञान्तं ।]

देवी— (अन्वयं निःशून्य) निमित्तदुःखानं परं त्वं संज्ञान्तं ।

[निमित्तदुःखानं परं त्वं संज्ञान्तं ।]

विकृतिका— (अन्वयं) अहंनि, अहं दे वदितादुली ।
वचुमं । अहं वदितादुली ।

[अमरक, अहो मे गविषातुरी । उखूषे किल प्रवि-
शेत्सि ।]

देवी— (स्वगत्य) अहो मे इदं शेषं वक्षिरेभिः ।

[सर्वानेव इच्छन्तं वक्षिरेभिः ।]

मधुकरिका— (एवमेव) क्वं न एतं रहस्यं ताए क्व
वक्षिरेभ्यः सुदह ।

[तूने क्वेनदहन्तं क्वेन वाक्येन सुदह ।]

अमरकः— अहो, एता पशिताः ।

[माहुरि, एता वक्षिकाः ।] [स्वगत्य ।]

राजा— अति कुशलं समुत्तुष्टान्वा ।

अमरकः— अह इ ।

[अथ क्वि ।]

कमलजा— (देवी विःश्रम्य स्वगत्य) निरन्त्रं कच्छन्तं इव सुदहः
क्व उच्य पश्यां इव ।

[विश्रम्य कामलिनीय सुदहः । क्वः सुदहः पश्यां अहं ।]

देवी— (एवमुक्त्वा स्वगत्य) अहं इह । कमलजा वक्ष्या
कामलिनाए आभिजातुषं पश्यां वेभ्यः । अमुकदा एव
कमलिनीयुक्तो दाहि क्विरेतो एि सुए वेभ्यः पशिताः ।
दाहि उच्य वक्षिरेभ्योऽपश्यः । अथा कमलिनी सुदह एव
सर्वेण कामलिनी क्विरेभ्योऽपश्यः । अहं सुदहं निरन्त्रं
वक्ष्या एि अहोऽपश्यः । अहं विदुषं विदुषिणं सुदहं क्विरे
सुविषं अहोऽपश्यः । अथा उच्य वक्ष्या क्विरेभ्यः पश्यां

सद्यस्तर्कं चतुर्दशिका चकनद्विपदिनी हनिस्मदि सि वेक्येहि
 सेमवे एव कहिरम् । सा दाधि सा वक्ता तुम् एव कम्म
 दि चकनद्विपदिनी कहिरम्दिना ।

‘महं भवतु । कम्मसाधना वामादि सामाधिकारि व्याशीः-
 पुत्रे पतिनां प्रेषयति । अनुवाचिता च मया कम्म-
 सिनीवृत्तान्त इदानीं कीदृश इति तवया संवेदिता
 पतिना । इदानीं पुनर्वेद्येदहत्कर्मक्षोभयतिऽहम् । आत्मा
 कम्मसिनी तथैव समीपे कम्मसाधनेति कुलनालयेषु मह
 कम्मया कृपालिकया कर्मिण इत्यन्विपुत्रैश्चारीर्निपुत्रं वि-
 चार्य बहुधा कविनां कुलका सामन्दपरवक्ष्यामि । सा
 पुनर्वेत्ता केचन काले परवेद्येच्छादमनुभूय चकनदि-
 द्विपदिनी चकित्त्वतीति देवकैः शैशवे एव कवितम् ।
 कहिरामी सा वक्ता त्वयैव कस्यापि चकनदिनाः कति-
 पाद्वीया ।’

राजा— (समञ्ज) कस्यापि चकनदिना इत्युक्तिपक्षपादादप्ये-
 वेति ज्ञानितम् ।

देवी— (सामन्दम्) अहं कम्मसाध, मह भवती कम्मसिनी जा-
 दासि । एहि, एहि । देहि परिस्मम ।

[अत्र कम्मसाधे, कम्म भविती कम्मसिनी जातासि । एहि,
 एहि । देहि परिस्मम ।]

[इति वाक्यालिखति ।

राजा— त्वयिवं सा वास्तुस्तुता कम्मसिनी ?

चिदूषकः— महाकुलम्बसूरि विना कदं होइ एआरिअं सो-
येरं !

[महाकुलम्बसूरि विना कदं भवयेतादृशं सौन्दर्यम् !]

परिजनः— महिनि, एहि एहि, महिनि महिनि अण्ठारं
अण्ठारनिदं अण्ठारजालं ।

[महिनि, ऐछहि, महस्य महस्यमाणमङ्गलकृतमण्ठार-
जालम् ।]

कमण्डला— (अपवसे) महिनी, कि महिनीति के जालं करइ ।
[अपवाः, कि महिनीति के जालं कुण्ठम् ।]

देवी— अइ विनालिण्, किंति एत्तिअं कालं उरं कमण्डलि वि
ण भविदम् !

[महि मृणालिके, किमिष्येतावन्तं कालमिव कवलिनीनि
न भवितम् ।]

मृणालिका— देवि, एदाए कंचन कालं परंपेवता अणुहोइ-
अति अशं अरुओ मए वि सुणीअदि । ता सुह वेण्णवेण्ण एदाए
अं ति वए सुअ एदं रहसं ।

[देवि, कतथा कंचन कालं परंपेवतासुभवितास्येत्यथसर्वो
कथापि ज्ञायते । तत्रैव वेण्णवैश्च एतस्या कर्मणि
मथा सुभमेवइत्यर्थम् ।]

देवी— होइ एदम् । कदं उण्ण सुम्हारे अण्ठोइअण्ठोइओ
अण्ठारं आसि !

[मन्त्रसेतु । स्वयं पुनस्तुवयोऽप्यहोदयःपुण्डरीके निवाधा-
मयासीत् ।]

सृणालिका— स किञ्च वन्देऽहदयो अन्तवदन्तममसेनाको-
लादहं तुमिष्य जग्ते अन्तवदन्तपुण्डरीकेऽग्नि विनिन्वमिष्य
पञ्चाहरो ।

[स किञ्च वन्देऽहदयोऽन्तवदन्तममसेनाकोलादहं तुमिष्य
अन्तवदन्तपुण्डरीके निन्वमिष्य पञ्चाहितः ।]

राजा— सुमने ।

देवी— ममभ्य, नह वन्दयादी विष्वावविजा कथिदमादा

कमलादया— वया कमलिनी अज्जटनम्य दिप्सेति ।

[अमरक, मम कथयतिद्विहावनीका कथिसुभाता कमला-
दया— वया कमलिनी अर्धेपुत्राय वसेति ।]

अमरकः— नह ।

[तथा ।]

[इति निष्कान्ता ।]

देवी— अज्जटय, कि दे भूयो मिषं उच्यतेमि ।

[आशंसुव, कि ते भूयः विवमुच्यतेमि !]

राजा—

स्वं सुवसन्ना विजितो वक्रोऽः

वतिद्वितोऽनापस्य वारुलोऽपि ।

इषं च लब्धा भगिनी तथाच

संवादनीयं किञ्चतः परं वा ॥ ९ ॥

तथापीदमस्तु—

साहित्ये रचयतां मयाः सुमनसां सन्तो भजन्तां सुखं
 सोमालंकृतशैलरे भवतु मे वाचाङ्गनाथी मतिः ।
 भीरभीषिनचम्पवाप्युत्तरापीरेवभाग्योक्षती
 राज्यं भीरपुत्राभजायकादिभौ रजयेत्सदृशं तथाः ॥

[इति निष्कन्धः सर्गः ।]

इति दशमोऽतिरिभाषदीपाङ्गु विधासिषसंगदुष्टादजसर्वतः परवत्पत्र-
 श्रीकृष्णभद्रपीतमरुती नचन्नाभि भद्रतनुजवि श्रीनदीकायशासि-
 श्रीतन्महाकामनसेद श्रीनिगानदीशिततनयनद कात्या-
 श्रीगर्मसंभवस्य श्रीसद्वेनतीशादीशितगुण-
 चरुवसङ्गजतलम्बिकशैशादस्य श्री-
 राजपुत्राभजायकादिभ्यः कृत्स्न
 कथात्रिनीकसङ्घेनाभिधाना
 नाटिका संपूर्णा ॥

